

Geliş Tarihi : 07.08.2022
Kabul Tarihi: 02.09.2022

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XXII/Özel Sayı (2022), ss. 73-115.

Araştırma Makalesi / Research Article

KARA GÜNDEN AK GÜNE İZMİR VE İZMİR YANGININ BASINA YANSIMASI*

Mehmet Emin ELMACI**

Öz

Önemli bir liman kenti olan İzmir Türk Kurtuluş Savaşı için her açıdan önemli bir yer tutar. Şehrin 15 Mayıs 1919 tarihinde işgal edilmesi sayesinde ülkede işgale direniş başlamıştır. Aynı zamanda savaşın kazanılması sonrasında şehrin 9 Eylül 1922 tarihinde kurtuluşu da tüm ülkenin kurtuluşu sayılarak simgesel bir duruma gelmiştir.

Bu süreçte İzmir’de kısa bir süre sonra başlayan yangın da, günümüze kadar tartışmalı bir şekilde gelmiştir. Makalemde İzmir yangınının çıkışı ve basında ilk yansımaları değerlendirilerek bu konudaki literatüre katkı sağlayacağımı düşünüyorum. Yangının dış basındaki değerlendirmelerine de değinilecek ve yangın haberlerinin verilmiş şekli de değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Greskoviç, Mustafa Kemal, Milli Mücadele.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.
There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
(*emin.elmaci@deu.edu.tr*), (Orcid: 0000-0002-7336-3561).

İZMİR FROM BLACK DAY TO WHITE DAY AND REFLECTION OF İZMİR FIRE ON THE PRESS

Abstract

Izmir, an important port city, occupies an important place in all respects for the Turkish War of Independence. Resistance to the occupation began in the country thanks to the occupation of the city on May 15, 1919. At the same time, the liberation of the city on September 9, 1922, after the war was won, has become symbolic as the liberation of the whole country.

In this process, the fire that started a short time later in Izmir has come to the present in a controversial way. In my article, I think that I will contribute to the literature on this subject by evaluating the outbreak of the Izmir fire and its first reflections in the press. Evaluations of the fire in the foreign press will also be mentioned and the way the news of the fire is given will also be evaluated.

Keywords: *Greskovic, Mustapha Kemal, Turkish National Struggle.*

Giriş

İzmir kenti; “*Mont Baküs ([Mont Pagus]Kadife Kalesi)nin kuzey ve kuzeybatı etekleriyle deniz arasındaki alüvyonlu arazi üzerine kurulmuş bir şehirdir*”¹. Özellikle XVIII.yy’dan itibaren bir liman kenti olarak ticari anlamda büyük değer kazanmasıyla birlikte, Anadolu’nun uluslararası dünyaya çıkışının da merkez noktası olmuştur. 1838 Balta Limanı Antlaşması sonrasında “*ticarete en ziyade müsaadeye mazhar devlet*”² olan İngiltere’nin tüccarlarının sayısı oldukça artmaya başlamış ve İzmir, İngilizler için önemli bir ticaret merkezi haline gelmişti³. İzmir-Aydın Demiryolu Hattının yapımı için 1857 yılında⁴ İngiliz Ottoman Railway Company⁵şirketine verilen imtiyazla, İzmir’in güneyi; İzmir-Kasaba (Turgutlu) Demiryolu Hattı için de yine İngiliz Edward Price’a 1863 yılında verilen imtiyazla⁶ da İzmir’in doğusu, dünya ekonomisine hızla bağlanmaya başlayacaktı.

1 Raif Nezih; *İzmir’in Tarihi*, Hazırlayan ve Tamamlayan; Erol Üyepazarcı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2001, s. 5.

2 Mehmet Emin Elmacı; *İttihat Terakki ve Kapitülasyonlar*, Homer Yayınları, İstanbul, 2005, s. 13.

3 Donald Quataert; *Osmanlı Devleti’nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş (1881-1908)*; Çeviren; Sabri Tekay, İletişim Yayıncılık, 2017, s. 119.

4 Ali Akyıldız; “Osmanlı Anadolu’sunda İlk Demiryolu: İzmir-Aydın Hattı (1856-1866)” *Çağın Yakalayan Osmanlı; Osmanlı Devleti’nde Modern Haberleşme ve Ulaştırma Teknikleri* Editörler: Mustafa Kaçar- Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCIA Yayınları, İstanbul 1995, s. 250-251.

5 Ellery Schalk; *The Construction of the Smyrna-Aydın Railway In Southwestern Anatolia. 1836-1866.*, Degree Of Arts University Of Texas At El Paso, 1975.

6 Arif Kolay; *İzmir-Kasaba Ve Uzantısı Demiryolu Hatları (1863-1897)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 8.

Cihan Harbi'nin sıkıntılı yıllarında da bu özelliğini devam ettiren İzmir, savaşın sonu olan 1918 yılında; "Osmanlı Devleti'nin en zengin vilayeti olan Aydın'ın, merkez sancağı ve yönetim merkezi" olarak, "merkez kaza-İzmir (Nif ve Karaburun'la beraber 3037 km2), Bergama (2856), Foçateyn (234), Menemen (995), Karaburun, Çeşme (557), Urla (370), Sivrihisar (472), Kuşadası (621), Nif, Tire (1.097), Ödemiş (1743) ve Bayındır (494) olmak üzere toplam 12.426 km2'lik bir alan üzerine yerleşmiş 13 kaza merkezinden"⁷ oluşmaktaydı.

İzmir'in İşgali Kara Günden Ak Güne

Osmanlı Devleti; son yüzyılında Fransız İhtilali'nin kendisini etkileyen yönlerini algılamakta geç kalmış özellikle milliyetçilik kavramının gelişmesi de en çok çok uluslu bir devlet olarak onu etkilemişti. İngiltere'nin gelenekselleşmiş olan, kendi ticaret yolları için Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikası, 1878 sonrası Çarlık Rusya'nın işin içine girerek Osmanlı üzerindeki çıkarları konusunda ilerleme kaydetmesinden sonra değişmeye başlamıştı. Bu tarihten itibaren Türkleri Avrupa ve Balkan topraklarından çıkartma politikası yürürlüğe girmiş hatta Batı; Türkleri Anadolu'dan da atma hayallerine kapılmıştı.

Ekonomik durumun bozulması ve Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlardan kaynaklı olarak her açıdan Batı'ya bağlanma süreci işi daha da kötü duruma getirmişti. Ülke topraklarındaki ötekileşme ve herkese yasa önünde eşitlik verilmesinin 1876'da denenmesine rağmen geri adım atılması ayrışmayı iyice artırdı. Bunun sonucunda paylaşım antlaşmalarının sonucu olarak Osmanlı büyük bir Cihan Harbi'nin içinde sona doğru yaklaşılmaya başlamıştı. Dört yıl süren ve büyük kayıplar verdiğimiz bu savaşın son yılı yenilginin ayak izleri de gelmeye başlamış ve bir ateşkes ile savaşın sonu gelmişti.

Bu süreçte İstanbul'da işler farklı noktaya gitmeye başlamıştı. Cihan Harbi'nin devlet, ülke ve millet açısından bir yenilgiyle sonuçlanması bütün dengeleri değiştirmişti. Cihan Harbinin başlangıcından itibaren gelişen olaylar, savaşın aleyhimize dönmesi ve kaybedilerek ağır bir ateşkes imzalanması sonrasında Enver Paşa'nın liderliği üzerinden, tüm hatanın İttihat Terakki'de olduğu algısı ortaya çıkmıştı. Buna bir de iktidarı ele geçirmek isteyen Hürriyet ve İtilaf Fırkasının popülist ve partizanca politikaları eklenince iş artık İttihatçı-İtilafçı çatışmasına dönmüştü. O kadar ki İkdam gazetesinde idare müdürü olan Nurettin Bey'in sadece "Hürriyet ve İtilaf" üyesi olması nedeniyle İstanbul Polis Müdürlüğüne atanmıştı⁸. Aynı konu İzmir için de söz konusuydu. Hürriyet ve İtilafçı Kambur İzzet Paşa 23 Mart 1919'da Valiliğe atandığı gibi⁹ Hürriyet ve

7 Engin Berber; *Sancılı Yıllar: İzmir, 1918 - 1922: Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ankara, Ayraç Yayınları, 1997., s.21

8 Mehmet Emin Elmacı; *Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kamuoyunda Tanınması (1911-1919)*, ATAM Yayınları, Ankara, 2022, s. 290.

9 Berber; *a.g.e.*, s. 40. İzmir'de savaş sonrası Valilik el yakmaktaydı. Savaş sırasında uzun yıllar Valilik yapan İttihat ve Terakki Partisi'nden Vali Rahmi Bey 24 Ekim 1918'de Dâhiliye

İtilafçı gazeteler de İtilaf devletleri lehinde yayın politikası izlemekteydi. Yunan devleti de boş durmuyor Venizelos'un talimatıyla İzmir'e gönderilen bazı şahıslar "Hep beraber kardeşçe yaşayalım" propagandası yapmaktaydılar¹⁰. İzmir ticari açıdan önemli bir noktadaydı. Nüfusun Müslüman çoğunluğu dışında kalan hemen hemen yarıya yakın kısmını Avrupalı Levantenler ve Osmanlı tebaası gayrimüslimler oluşturmaktaydı. Bunlar içinde çoğunluk da Rum tebaasıydı.

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra "İzmir'de Rumların ilk büyük gövde gösterisi"¹¹ İngiliz Monitor'un komutanı Dixon'ın İzmir limanına ayak bastığı 6 Kasım 1918 günü gerçekleşti ve Frenk mahallesi, Kordonboyu baştanbaşa Yunan bandıralarıyla donatılarak, Anadolu Bankası'ndaki Türk bayrağı yırtılmış ve Ayafotini kilisesinde Türkleri tahkir eden konuşmalar yapılmıştı.

Nurdoğan Tacalan o günleri "İzmir'de yer yerinden oynuyordu" başlığı altında "İrili ufaklı bütün kiliselerin çanları çalıyor; fabrikaların, limandaki vapurların düdüklüleri sinir bozucu bir biçimde, durmadan ötüyordu. Şehrin, Rumların oturduğu kesimleri; Frenk Mahallesi, Birinci ve İkinci Kordon'lar, Liman ve Pasaport, mavi-beyaz Yunan bayraklarıyla Venizelos'un resimleriyle süslenmişti."¹² Cümleleriyle anlattıktan sonra 1918 Kasım'ının 6'ncı gününde "Şehrin büyük bir bölümü niçin mavi-beyaz renklere boyanmıştı?" sorusunu sormuş ve yanıtını da "Mütareke koşullarına göre, bir İngiliz savaş gemisinin İzmir Limanı'na geleceği Rumlar tarafından duyulunca, gösterişli bir karşılama töreni hazırlanması için harekete geçmişlerdi. İşte kara bulutu andıran dumanlarını savurarak geliyordu İngiliz savaş gemisi... 6 Kasım Çarşamba günü Rumların kıyametleri koparmalarının nedeni buydu."¹³ Şeklinde vermişti.

Bilge Umar da "beş yüzyıldan beri ilk defa, İzmir Körfezinde bir düşman gemisi görüldü." Diye nitelediği 6 Kasım 1918 Çarşamba günü gelen, Binbaşı Allan Dickson komutasındaki 29 numaralı İngiliz Monitor'unu yerli Rumların, binlerce bayrak hazırlayıp sağa sola asarak "gürültülü bir şekilde" karşılayıp "burada azınlık değil çoğunluk olduklarını" göstermeye çalıştıklarını belirtmişti¹⁴.

Nezareti tarafından görevden alınınca yerine Aydın bölgesindeki komutan Nureddin Paşa 25 Ekim 1918'de gelmiş, daha sonra ise Kasım ayı başında Suriye Valisi Tahsin Bey Valiliğe atanmıştır. Kısa süren Valiliğinden 22 Kasım 1918'de alınan Tahsin Bey'in yerine bu kez eski Beyrut Valisi Ethem Bey atanmış ve o da 2Arahk 1918'de İzmir'e gelmişti. Ethem Bey; 8 Ocak 1919'da istifa edince yine Nurettin Paşa 20 Ocak'ta Vali olmasına rağmen 4 Mart 1919'da Birinci Damat Ferit Paşa yönetimi tarafından görevinden alınmış ve yerine Hürriyet ve İtilaf üyeliğinde de bulunan eski Evkaf Nazırı İzzet Paşa (Kanbur) getirilmişti. İzmir'in işgalinde Vali olacak İzzet Paşa 23 Mart 1919'da İzmir'e gelmiş ve görevine başlamıştı. Berber; a.g.e, s. 40.

- 10 Mustafa Turan; *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, ATAM Yayınları, Ankara, 2006, s. 26
- 11 Zeki Arıkan; *İzmir Basın Tarihi (1868 - 1938)* Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova - İzmir, 2006, s.63.
- 12 Nurdoğan Tacalan; *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken Hasan Tahsin*, Aksoy Yayıncılık, 1998, İstanbul, s.76 Kasım Çarşamba günü saat 15.00 sıralarında kıyıya çıkan işgal kuvvetlerini Ortodoks papazlar tuz ve ekme sundular.
- 13 Tacalan; a.g.e, s.76.
- 14 Bilge Umar; *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1974, s.41

Birkaç gün sonra 13 Kasım 1918 tarihinde İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan gemilerinden oluşan 60 parça savaş gemisi, İstanbul'a da ulaşmıştı. Tüm İstanbul basını ertesi günkü sayılarında bu savaş gemileri ve üst düzey komutanların gelişini sayfalarına aktarmışlardı¹⁵. Bu kalabalık geliş, aynı gün İstanbul'a gelmiş olan ve resmi törenle Haydarpaşa Tren İstasyonunda karşılanan eski Yıldırım Orduları Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın¹⁶ da dikkatini çekmişti.

Batı, Cihan Harbi'ni başından beri "hasta adam" olarak gördüğü Osmanlı Devleti'ni ve Türkleri; 1683 yılından itibaren "geldikleri yoldan" geriletme ve ilk girdikleri yer olan Küçük Asya'dan da dışarı atma hayallerinin başlangıcı olarak görmüştü. Bu nedenle de ateşkes sonrası amaçlarına ulaşmak için, her yolu denemeye başlamışlardı. Batı artık neredeyse iki yüz elli yıldır kafalarındaki hayali gerçekleştirmeye ve Türkleri Anadolu'dan atmaya karar vermişti. Bunun için de ilk planları Paris Konferansı'nda aldıkları karar gereği Türklerin o dönem literatüründe "kara gün" olarak niteleyecekleri İzmir'in işgali olacaktı. Nihayet 15 Mayıs 1919'da tüm riskleri göze alan Yunan devleti, İzmir'i işgale¹⁷ ve maalesef bunun sonucunda da mezalime başladı¹⁸.

15 *Vakit*, 14 Teşrinsani (Kasım) 1334-1918. "İtilaf Donanmasının muvasalatı ve Avdeti- Amiral Calthrop Bugün Geliyor" *İkdam*, 14 Teşrinsani (Kasım) 1334-1918. "60 Parça İngiliz Fransız, İtalyan ve Yunan Sefaininden Mürekkep Filo Limanımıza Geldi" *Yeniğün*, 14 Teşrinsani (Kasım) 1334-1918 "İtilaf Donanması Limanımızda" *Zaman*, 14 Teşrinsani (Kasım)1334-1918 "İtilaf Donanması Geldi"

16 *Yeniğün*, 14 Teşrinsani (Kasım) 1334-1918 "Mustafa Kemal Paşa"

17 Bilge Umar bu işgali "Yunanistan üç bin yıl sonra yeniden Anadolu toprağına asker çıkarıyor" şeklinde nitelemişti. Umar; *a.g.e.*, s. 107.

18 Yunan ordusunun işgal sırası ve sonrası mezalimi hakkında bkznz. *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar' da ve Anadolu' da Yunan Mezalimi I*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara-1996; *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar' da ve Anadolu' da Yunan Mezalimi II*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara-1996; Zekeriya Türkmen; *Devlet Merkezine Gönderilen Raporlara Göre Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Berikan Yayınevi, İstanbul, 2016, Mustafa Turan; *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)* ATAM Yayınları, Ankara, 2006, *Süvari Yüzbaşı Ahmed, Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele*, Yayınlayanlar: İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci, İzmir, Akademi Kit., 1993; *İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik olarak Makamat-ı Askeriyeden Mevrut Raporlar*, Askeri Basımevi, İstanbul, 1335; *İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Jandarma Kumandanlığının ve Osmanlı Komisyonu Reisinin Raporları*, Askeri Basımevi, İstanbul, 1335; *İzmir ve Mülhakatı ile Civarında Yunan İşgalinden Mütehaddis Fecayi Hakkında Vürud Eden Raporlar ile Bazı Muharrerat*, Hilal Matbaası, İstanbul, 1335; *İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Neşriyat*, Askeri Basımevi, İstanbul, 1335; *Orta Anadolu' da Yunan Mezalimi*, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1337; *Türkiye'de Yunan Fecayi*, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1338; *Anadolu' da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, 3 cilt, Matbuat Müdüriyyet-i Umumiyyesi Yayınları, Ankara, 1338; Halide Edip, *Yunan Mezalimi*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1970; Mehmed Hocaoglu, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, Bereket Yayınları, İstanbul, 1985; *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Yıl. 41, Sayı: 93, (Ocak 1992); Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi*, Ankara, Genelkurmay, ATASE Yayınları, 1994; *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu' da Yunan Mezalimi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1996; Mustafa Tayla, *Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Bursa Vilayetinde Yaşanan Acıların Dökümanter İncelemesi, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Ankara, 2001.

Biraz üstte belirtildiği üzere Hürriyet ve İtilaf Fırkalı yönetici ve destekçileri İzmir'in bu kara gününde de kendini göstermişti. Ordu komutanı Ali Nadir Paşa'nın ve İzmir Valisi Kambur İzzet'in teslimiyetçi tutumları yanında, gazeteler de teslimiyetçi yayınlarında geri kalmamışlardı. Hürriyet ve İtilafçı İslahat gazetesi¹⁹ işgalin olduğu akşam yayımladığı baskısında işgali "*pek ehemmiyetsiz bir işgal*" olarak nitelerken, ertesi günkü nüshasında da başyazarı Sabitzade Emin Süreyya'nın başyazısında, işgalin İttihat Terakki'nin politikaları nedeniyle olduğu vurgulanarak, işgal normal gösterilmişti.²⁰ İzmir için artık yaklaşık üç buçuk yıl sürecek işgal günleri başlamıştı. Birçok kişinin hayatını kaybettiği bu acı günlerin en uç noktası da 1922 yılının Mayıs ayı içerisinde İzmir'in önemli camilerinden olan Hisar Camii'ne ezan vakitlerinden çekilen Türk bayrağının hedef alınarak, caminin kurşun yağmuruna tutulması ve kapısının ve aleminin tahrip edilmesiydi²¹.

İzmir'in Kurtuluşu; Ak Gün

Yunanistan; İzmir'e girdikten kısa bir süre sonra; durumun sıkıntılı bir süreç alacağını görmüş ve özellikle Ankara'da oluşan "Milli Harekât" karşısındaki askeri başarısızlıklar sonrasında, durumun kendisi için daha da zorlaştığının farkına varmıştı²². İngilizler de Sakarya Savaşı sonrası aynı duygular içerisindeydi²³. Yunan siyasileri; önceleri ayrımcılık olarak gördükleri "*İyon Devleti kurma*" projesini, artık savaşı ekonomik ve insan kaynakları sıkıntısı nedeniyle sürdüremeyeceklerini anladıkları bu süreçte; Anadolu'yu boşaltma riski karşısında "*bölgedeki Rumları himaye amaçlı*" olarak desteklemeye karar vermişlerdi²⁴.

Bunun son noktasında, önce Bandırma'dan haber gelmiş ve Bandırma'da 30 Temmuz 1922 sabahı davullarla tüm dükkânların kapalı olacağı ve tüm halkın hükümet konağı önünde öğleden sonra saat 5'te toplanması duyurulmuş ve saati geldiğinde de Yunan mümessilleri aracılığıyla toplanan halka "*muhtariyet idaresi*" ilan edilmişti²⁵.

Ellerindeki son kozlarını oynamaya karar veren Yunan Devleti'nin bu karar değişikliği sonrasında, İzmir'de de; daha önce bu projeye soğuk bakan

19 İslahat gazetesi; işgal zamanında yayınına ara vermemiş tek gazetedir. Berber, *a.g.e*, s. 370.

20 Berber; *a.g.e*, s. 370

21 Aktaran Turan; *a.g.e*, s.113.

22 Bknz. Gürhan Yellice "Yunan Basınında Sakarya Savaşı; Skrip Gazetesi Örneği", *100.Yılında Sakarya Meydan Muharebesi*, Editörler; Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, Kadri Unat, Ankara, 2021, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü yayınları, No.65, ss.367-400.

23 Bknz. Gül Çakır "İngiliz Basınında Sakarya Savaşı", *100.Yılında Sakarya Meydan Muharebesi*, Editörler; Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, Kadri Unat, Ankara, 2021, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü yayınları, No.65, ss. 281-324.

24 Berber; *a.g.e*, s. 366. Dpn. 506.

25 *Akşam*; 31 Temmuz 1922, "Dün Anadolu'da Muhtariyet İlan Ettiler-Yunan Mümessili dün akşam saat 5'te ahaliye bu kararı tebliğ etmiştir" *Akşam gazetesi*, "*yeni mezalimden korkan zavallı vatandaşlarımız*" şeklinde nitelediği ahalinin bu kararı büyük bir hoşnutsuzlukla karşıladığını ancak "*zulüm korkusuyla*" her türlü karşı gösteriden çekindiğini belirtmişti.

Stergiadis'in 30 Temmuz 1922 tarihli bildiriyle "İyon Devleti"²⁶ kurulacağı açıklanmıştı²⁷. Gazeteler de bu konuyu Paris kaynaklı haberleri vererek, "İzmir'de muhtariyet ilanı" olarak görmüşler, Stergiadis'in bildirisindeki "Yunanlılar tarafından işgal edilen havalinin, harp esnasında müttefikler tarafından tasdik edilen esasat dâhilinde ve Yunanistan'ın vesayeti altında muhtariyetini ilan etmiştir."²⁸ Cümlelerini sayfalarına yansıtmuşlardı. Ayrıca Stergiadis'in bu bildirisinde halkı; meclisler oluşturmaya, iç güvenliği sağlamak için "milli muhafaza kıtaatı" kurmaya da davet ettiğini ve "düşmana karşı müdafaa vazifesinin Yunan ordusu tarafından ifa edileceğini" açıkladığını da belirtmişlerdi²⁹. Buna karşılık 31 Temmuz'da Konak Meydanı Hükümet Konağı önünde "İyonya Devletinin ilanı" için yapılacak söylenen törende katılım çok az düzeyde gerçekleşmişti³⁰.

Daha sonra Temmuz sonu, Ağustos başında gazetelere Yunanlıların; büyük devletlere başvurarak kendilerine İstanbul'un da işgal edilmesi izninin verilmesini istediği haberleri düşmüştü³¹. Ancak artık Ankara Hükümeti'nin elini güçlendirmişti ve özellikle Fransa hükümeti de yanında yer almaktaydı. Bu nedenle gelen tepkiler üzerine Yunan hükümetinin bu talebinden geri adım attığı görülecekti³². Nitekim sonraki gazetelerde; İtilaf devletlerinin açık ve kati olarak Yunanlıların bu isteklerinin red etikleri belirtilmişti³³.

Özellikle Ali Fethi Bey'in yurtdışındaki son diplomatik çabalarında Londra'dan iyi izlenimler alınamaması³⁴ sonucunda; gizliliği üst düzeyde olarak başlatılan "Büyük Taarruz" ile 30 Ağustos 1922 tarihinde büyük bir zafer kazanılmış ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa; 1 Eylül 1922'de BMM

26 Yunan hükümeti, "bağımsız bir İyon devleti kurma" çabaları için daha önce girişimlere başlamıştı. Yunanlılar tarafından İstanbul'da kurulan "Milli Savunma Örgütü" özellikle bu konuda çalışmalar yapmaktaydı. 1921 Aralık ayında bu amaçla İzmir'e gelen Yunanlıların "İstanbul Milli Savunma Örgütü"nden Doktor Yanko Siotis'e, ikinci kez geldiği 1922'nin Şubat ayında da Stergiadis, bu konuya sıcak bakmadıklarını belirtmişti. Engin Berber; *a.g.e.*, s. 361. Dpn. 482. Engin Berber; "Bağımsız bir İyonya Devleti kurma" düşüncesini, İstanbul'daki "Milli Savunma Örgütü" nün içindeki askeri kanadın, Kral Konstantin'e karşı bir siyasi girişimi olarak belirlemişti. Bknz. Berber; *a.g.e.*, s. 360. Dpn. 481.

27 Berber; *a.g.e.*, s. 366. Dpn. 506.

28 *Akşam*; 31 Temmuz 1922, "İzmir'de İdari Muhtariyet İlanı"

29 *Akşam*; 31 Temmuz 1922, "İzmir'de İdari Muhtariyet İlanı"

30 Engin Berber; 31 Temmuz Pazartesi günü yapılan mitinge katılımın çok az olmasını; İzmir'deki "Küçük Asya Savunma Örgütü" nün bağımsız bir İyon devleti kurulmasına sıcak bakmadıklarıyla açıklamış ve başta Metropolit Hrisostomos olmak üzere örgütün üst düzey üyelerinin o sırada İzmir dışına çıktıklarını, diğerlerini de gizlenme gereği duyduklarını da belirtmişti. Berber; *a.g.e.*, s. 366. Dpn. 506.

31 *Akşam*; 31 Temmuz 1922 "Yunanistan Devletlere Verdiği Notada, İstanbul'un İşgalini Talep Ediyor" *Tevhid- Efkâr*; 1 Ağustos 1922 "Yunanlılar Devletlere Bir Nota Vererek İstanbul'un İşgaline Müsaade İtasını Talep Etiler"

32 *Akşam*; 31 Temmuz 1922 "Yunanlılar, İstanbul'u İşgalden Sarfınazar Ettiklerini Devletlere Resmen Bildirdiler"

33 *Akşam*; 2 Ağustos 1922, "Devletlerin Yunan Hükümetine Cevab-ı Reddi" *Tevhid-i Efkâr* 2 Ağustos 1922 "Devletler Yunanlıların İstanbul'u İşgal Taleplerine Sarih ve Kati Surette Cevap Verdiler"-

34 İhsan Sabri Balkaya "Büyük Taarruz Öncesi İngiltere Nezdinde Barış Girişimleri Ve Türk Bağımsızlık Mücadelesinin Avrupa Kamuoyuna Duyurulması" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt.19, sa.57, 2003, s.1123,

Ordularına bir bildiri yayımlayarak; “Bütün arkadaşlarımın Anadolu’da daha başka meydan muharebeleri verileceğini nazar-ı dikkate alarak ilerlemesini ve herkesin kuvva-yi aklîyesini (akıl gücünü) ve menabi-yi celadet ve hamiyetini (yiğitlik ve yurtseverlik kaynaklarını) müsabaka (yarışmasına) ile ibzale (çalışmaya) devam etmesini taleb ederim” dedikten sonra son emir olarak da “Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir. İleri”³⁵ tarihi emrini vermişti. Bu emir üzerine Türk ordusu hızlı bir şekilde 9 Eylül günü İzmir’e girmiş ve İzmir’in kurtuluşu sağlanmıştı. Her şey herkesin gözler önünde açık ve net bir şekilde gerçekleşmekteydi.

İzmir’in kurtuluşu dönemin anlatılarında taraflara göre kendi açılarından anlatılmıştı. Fransızlarca işletilen İzmir Kasaba Demiryolu şirketinin müdürü daha 8 Eylül günlü görgü tanıklığını “Halkapınar’da demiryolu üzerinde duran, askeri yeme içme malzemesi yüklü vagonları askerler ve sığıntılar yağma etti. Buna karşı koyacak hiçbir güvenlik gücü ortada kalmadı. Basmane Garı da, Halkapınar’da olduğu gibi yağma edildi. Burada hiçbir denetim yok. Garda görevli Yunanlı Komutanın yanında, böyle bir güvenlik sağlama işinde kullanabileceği bir tek asker kaldı; o da bize gelerek artık gideceğini bildirdi ve veda etti. 9 Eylül sabahı, kargaşalık, artık çılgınlığa varmıştı”³⁶ şeklinde anlatmıştı.

Yine 8 Eylül günlü anlatısında da İzmirli bir Rum aydını olan Hristos Solomonidis “Cephe yıkıldı! Korkunç haber İzmir’e bir yıldırım hızıyla geliyor... Melankolik ve kederli bir halde rıhtımda dolaşıyoruz. Deniz bile ölmüş. Gökyüzünde kesif bulutlar ayı örtmeğe çalışıyor...8 Eylül gecesi. Kordonda sonu gecemiz. Neden ağlıyorsun, dostum? Neden gökyüzüne bakıyorsun? Çünkü tatlı memleket, ben seni çok seviyorum. Çünkü her şey trajik, kanlı ve mücrimane bir şekilde son buluyor. Gece. Ölmek üzere olan Küçük Asya Yunanistan’ının ölüm hırıltısı başlamıştır”³⁷ demekteydi.

Türk tarafı olarak da yıllar sonra Anadolu gazetesi, İzmir’e Türk Ordusu’nun girişini şu şekilde anlatacaktı. “Artık İzmir’e girilmişti. En önde Şerafettin Bey olarak adeta bir uç kumandanı gibi yanında emir zabiti mülazım Hamdi ve dördüncü alaydan Mülazım Ali Rıza Efendiler olduğu halde Kordon boyunu takip ediyorlardı. Pasaport mevkî civarında elinde bomba bulunan bir düşman askerine Şerafettin Bey tarafından elindeki bombayı yere bırakması ihtar edilmiş ve asker korkusundan dolayı olması pek muhtemel bulunan ani bir hareketle bombayı infilak ettirmiş ve bu infilak neticesi Şerafettin Bey yüzünden yaralanmış, gerek kendi atı ve gerek yanında bulunan yirminci alayın 3.cü bölüğü kumandanı Yüzbaşı Nuri Bey’in atı yaralanmış olduğu halde bütün bir sükûnet ve ağırbaşlılık ile yürüyüşüne devam ve hükümet konağına ulaşmak için mülazım Ali Rıza Efendi’ye hükümet kapısını açtırıp, işgal alameti olarak 9-9-338 öğleden evvel saat 10.30 da Türk nöbetçileri koydurmuştu. Bu suretle 15 Mayıs 335 sabahı işgal faciasına uğrayan İzmir, tam yirmi yedi ay yirmi dört gün ağır bir kâbus gibi düşman istilası altında kaldıktan sonra ebedi olacak Türk hâkimiyetine intikal etmişti.”³⁸

35 *Tevhid-i Efkâr*; 5 Eylül 1922 “Serdar-ı Ekremimiz, Gazi Müşirimiz, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa’nın Orduya Emr-i Yevmisi”

36 Umar; a.g.e, s. 265

37 Umar; a.g.e, s. 266-67

38 *Anadolu*; 9 Eylül 1932.

Tevhid-i Efkâr; 10 Eylül 1922

Gazeteler de İzmir'in kurtuluşunu sayfalarında vererek tarihe notlarını koymuşlardı. Tevhid-i Efkâr 9 Eylül 1922 sayısında İzmir'in bugün geri alınacağını beklediğini belirtirken, Türk ordusunun "yıldırım hızıyla" İzmir'e yürüdüğünü hatta bir saat uzaklıkta olduğunu bile sayfalarına yansıtmaktaydı³⁹. Nihayet 10 Eylül sayısında "Cenabı Hakka Hamd Ve Şükür Olsun Şanlı Ordumuz Dün İzmir'i Kurtardı." başlığıyla kurtuluşu okuyucularına, İzmirli yaşlı bir kadının Türk askerini öperken söylediği "Nihayet Yetiştin Ve Beni Kurtardın, Var Ol Yavrurum!"⁴⁰ Manşetiyle müjdeliyordu. Gazete; ayrıca İzmir Saat Kulesi'nin de Türk bayraklı bir fotoğrafını yayınlamış ve Mustafa Kemal Paşa'nın da İzmir'e gideceği haberini de vermişti.

Türk ordusu; Yunan ordusunun denizle bağlantısını kesmiş ve İzmir şehrine "öğleden önce saat 11'de"⁴¹ girmişti. Halk tarafından; ordunun İzmir'e "muzafferen" girmesi nedeniyle tüm camilerde ve mescitlerde dualar okunmuş ve

39 *Tevhid-i Efkâr*; 9 Eylül 1922 "İzmir'imizin Bugün İstirdadına İntizar Olunuyor. Kahraman Süvariler İzmir'imizin Bir Saat Mesafesinde"

40 *Tevhid-i Efkâr*; 10 Eylül 1922 "Cenabı Hakka Hamd Ve Şükür Olsun Şanlı Ordumuz Dün İzmir'i Kurtardı."

41 *Tevhid-i Efkâr*; 11 Eylül 1922 "İzmir'e Giriş Yapıyoruz". Akşam gazetesi; 10 Eylül sayısında İzmir'e giriş saatini 11.5 olarak vermişti. *Akşam*; 10 Eylül 1922 "Dün Saat On Bir Buçukta Ordu ve Millete Kavuşan Sevgili İzmir'imiz" Birkaç sene sonraki bazı gazetelerde yayımlanmış Miralay Ahmet Zeki Bey'in beyannamesinde ise; İzmir'e Türk ordusunun; "saat 10'da" girdiği belirtilmektedir. *Hizmet*; 9 Eylül 1926. Bir üstte görüldüğü üzere, Anadolu gazetesi de bu giriş saatini 10.5 olarak vermişti. *Anadolu*; 9 Eylül 1932.

“Zalim düşmanın pençesinden kendilerini kurtarmış olan Büyük Millet Meclisi hükümeti ile Başkumandan ve Kumandanlar ile bütün ordumuza”⁴² şükranlarını sunmuşlardı.

İzmir’e Türk askerlerinin girişini İstanbul basını da sevinç içinde vermişti. İstanbul’da hızla İzmir’in kurtuluşu ile ilgili küçük ilanlar hazırlandı ve halkı Sultanahmet Meydanı’nda mitinge çağrıldığı ifade edilmiş, on binlerce halk, ellerinde bayraklarla sevinç gösterilerinde bulunmuşlardı⁴³. Aynı şekilde Ankara’da da İzmir’in kurtuluşu törenle kutlanmıştı⁴⁴. Ankara’da 9 Eylül gecesi İzmir’in kurtuluşu haberi hemen yayılmış ve halk haberi alır almaz Ankara’nın her yerinde bayraklarla ve önlere muzıka olduğu halde vatanperverane tezahüratlar yapmıştı. Daha önemli ve ilginç konu ise Afgan Emiri Amanullah Han’ın da İzmir’in kurtulduğu günü bayram ilan etmesi haberleriydi⁴⁵.

Türk askerlerinin İzmir’e girişini Ankara kaynaklı bir haberiyle veren Akşam gazetesi; İzmir’in “dün öğleden evvel on bir buçukta” Mürsel Paşa süvarileri tarafında geri alındığını belirtmiş ve “Saat kulesi ve Konak meydanının, Kordon boyunca”⁴⁶ bir fotoğrafını vermişti. Akşam gazetesi; İzmir’in kurtuluşunu verdiği bu sayısında; Paris kaynaklı 9 Eylül tarihli bir telgraf haberinde de “Sevgili İzmir’e İlk Defa Nuri Bey Kolu Girdi”⁴⁷ manşetini atmış ve İzmir’e ulaşan bir habere göre; süvari kollarından Nuri Bey kumandasındaki bir Türk kolunun, 500 liralık mükâfatı ve Mustafa Kemal Paşa tarafından Adalar denizine varacak ilk kumandana vaad edilen bayrağı kazandığını belirtmişti. Aynı haberi bir gün sonra Tevhid-i Efkâr gazetesi de ikinci sayfasında “İzmir’e İlk Giren Süvari Fırkamız”⁴⁸ başlığıyla vermişti. Paris’ten alınan habere göre de Yunan donanmasının Türk ordusunun İzmir’e girişi sonrası harekete hazırlandığını ve 9 Eylül’de de kendi Bahriye Nezaretlerine göre İzmir’in bir fırka Kuvayi Milliye süvarisi tarafından alındığını belirterek Nuri Bey’in kumandası altında bir Türk kolunun 500 lira mükâfatı ve Adalar denizine ilk varacak kumandana Mustafa Kemal Paşa tarafından vaad edilen sancağı kazandığını belirtmişti.

İzmir’e giriş sırası Mustafa Kemal Paşa’da idi. Mustafa Kemal Paşa İzmir’e 10 Eylül günü giriş yapacaktı. Mustafa Kemal Paşa’nın İzmir’e varış haberi ise; Tevhid-i Efkâr’ın 11 Eylül sayısında “Mustafa Kemal Paşa İzmir’imize vasil oldu” başlığıyla verilecek ve Ankara’dan alınan telgrafa göre; Mustafa Kemal Paşa’nın İzmir’e girdiğinde “halk tarafından gözyaşları arasında pek hararetli istikbal edildiği”⁴⁹ haberleştirilecekti. Vakit gazetesi de, yine 11 Eylül sayısında, “Mustafa

42 *İkdam*; 1922 15 Eylül 1922 “İzmir’e Düşman Ordusuyla Beraber Girdik” (10 Eylül tarihli telgraftan)

43 *Akşam*; 10 Eylül 1922 “İstanbul’da Dün Geceki Büyük Şenlikler”

44 *Vakit*, 11 Eylül 1922, “Ankara’da İzmir’in İşgali Münasebetiyle Yapılan Merasim”

45 *Vakit*, 19 Eylül 1922, “İzmir’in İstirdadının Afganistan’da Tesiri”

46 *Akşam*; 10 Eylül 1922 “Dün Saat 11.5 Da Ordu Ve Millete Kavuşan Sevgili İzmir’imizin Rıhtım Boyunda Saat Kulesiyle Hükümet Dairesi”

47 *Akşam*; 10 Eylül 1922 “Sevgili İzmir’e İlk Defa Nuri Bey Kolu Girdi”

48 *Tevhid-i Efkâr*; 10 Eylül 1922 “İzmir’e İlk Giren Süvari Fırkamız”

49 *Tevhid-i Efkâr*; 11 Eylül 1922 “Mustafa Kemal Paşa İzmir’imize Vasil Oldu”

Kemal Paşa Hazretleri İzmir’de” başlığını kullanarak “pek büyük tezahüratla”⁵⁰ karşılandığını okuyucularını duyuracaktı.

Paşa’nın İzmir’e girişini bir Fransız kaynak aynen şöyle vermişti; “Başkomutan İzmir’e, pırıl pırıl güneş altında ve 9⁵¹ Eylül 1922’de girdi. Son kilometreleri, kucaklar dolusu defne dalları altında, kelimenin tam anlamı ile örtülü uzun bir otomobil kortejinin başında, üstü açık bir arabada yaptı. Yoğun bir kalabalık yolun iki tarafına yığılmıştı. İzmirli Türkler sevinçlerini nasıl belirteceklerini bilemiyorlardı. Bazıları alkışlıyor ve çiçek atıyor; bazılarının gözlerinden seller gibi yaş akıyor; bazıları da diz çöküyor ve Tanrıya, kendilerini cellatlardan kurtardığı için dua ediyordu. İzmir’in girişinde bir süvari takımı yayılarak yalın kılıç, Gazinin etrafını çevirdi. Çılgınca kendilerini alkışlayan büyük sevinç içindeki halkın arasından yavaş yavaş geçerek kentte bir resmigeçit yaptılar. Limana girdiler. Orada, iki yüz metreden az bir mesafede, Müttefik savaş gemilerini gördüler. Demirlemiş, hareketsizdiler. Müttefik Devletlerin hükümetleri müdahale etmeden beklemeleri talimatını vermişti. Top ağzlarından tapalar çekilmemişti.”⁵²

Öncelikle şunu belirtelim ki 9 Eylül’de İzmir’e Türk kuvvetleri girdiğinde Yunan ordusu ve Yunan vatandaşları İzmir’i terk etmişlerdi. Nitekim 10 Eylül tarihli Akşam gazetesi; Türk ordusunun muntazam bir şekilde İzmir önünde beklerken, Yunan filosunun da hareket etmek için hazırlandığını belirtmiş⁵³ hatta bir Atina kaynaklı Yunan gazetelerinden verdiği bir başka haberinde de; Türk kuvvetlerinin şehre girişinden önce İzmir Yunan ahalisinin büyük kısmının “şehri terk edebildiklerini” eklemiştir.⁵⁴

Şurası da bilinmelidir ki; Mustafa Kemal Paşa; İzmir’e girişte her açıdan dikkatli olunmasını istemiştir. Nitekim Türk ordusunun İzmir’e girmesinden bir gün önce, 8 Eylül 1922 tarihinde o dönem Hariciye Vekili olan Rauf Bey’e Alaşehir’den yazdığı telgrafta da “İzmir’de hiç bir sebep ve suretle yabancı müdahalesine müsaade edilmeyeceği ve azınlıkların hukukunu Türk ordusunun en iyi muhafaza edeceğini”⁵⁵ belirterek; Yunan ordusunun yapmış olduğu gibi İzmir’de ve diğer yerlerde yangın çıkarmaktan ve adam öldürmekten kaçınmaları gerektiğinin devletlere bildirilmesini istemiştir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa’nın İzmir’de özellikle “Hıristiyanların” haklarının korunması ve köyü muamele yapacakların da “idam cezası” ile cezalandırılacağı ile ilgili ordu birliklerine de emir verdiği; 10 Eylül 1922 tarihli Vakıf gazetesinde de Paris kaynaklı olarak kendine yer bulmuştu⁵⁶.

50 Vakıf, 11 Eylül 1922, “Mustafa Kemal Paşa Hazretleri İzmir’de”

51 10 Eylül olacak..

52 Benoist-Mechin, Mustafa Kemal Bir İmparatorluğun Ölümü, Çeviri: Zeki Çelikkol, Bilgi Yayınevi, 3.Basım, Mayıs 1999, s. 224

53 Akşam; 10 Eylül 1922 “Sevgili İzmir’e İlk Defa Nuri Bey Kolu Girdi”

54 Akşam; 10 Eylül 1922 “İzmir Yunan Ahalisinin Kısm-ı Azamı Çıkartılmıştır”

55 Atatürk’ün Bütün Eserleri, Cilt 13. Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004, s.259

56 Vakıf, 10 Eylül 1922, “Mustafa Kemal Paşa’nın Bir Emri”

Büyük İzmir Yangını (13 Eylül 1922)

İzmir'in kurtuluşu tüm yurttta zaferle kutlanmaya devam ederken 13 Eylül'den itibaren gazeteler de ufak da olsa İzmir'den bazı olağandışı haberler gelmeye başlamıştı. Bu haberlerin genelde yabancı basından Reuters kaynaklı ve Atina merkezli olması önemlidir.

1923 yılında İleri gazetesinin bir İzmir gazetesine dayanarak verdiği İtfaiye örgütünün bir raporunda; İzmir'in ilk yakma girişiminin 9 Eylül'de başladığı belirtilmişti. Hatta bu rapora göre; 9 Eylül'den 13 Eylül'e kadar on beş yangının ortaya çıktığının ifade edildiği belirtilmekteydi⁵⁷.

Yangın sonrasında yazılmış ve 1923 yılında basılmış bu raporun başında İzmir İtfaiye Müdürü Greşkoviç'in adıyla "*Daha Büyük Taarruz'un başlangıç aşamasında Yunan zabitanın ve efradının ağızlarından "İzmir'i bırakmaya mecbur kalacak olur isek, yakacağız, yıkacağız" tabirleri çıkıyor idi. Ve her yerde söylüyorlardı*"⁵⁸ cümlesi verilmekteydi. Greşkoviç daha sonra gün gün yaşadıklarını anlattığı raporunda, ilk yangın örneklerine de yer vermişti. Buna göre ilk yangın girişimi, Greşkoviç'in kendi gözleriyle gördüğü 8 Eylül günü saat 6'dan sonra gerçekleşmişti. Greşkoviç; iki Yunan askerinin, Hacıstan Mahallesi'nde, Çavuş sokağında, 2 numaralı hanenin karşısında bulunan ve İngiliz tebaasından olan Mösyö Folburg'un evi hizasına gelirken, bir kutu kibriti ateşleyerek Folburg'un evinin penceresinden içeri attıklarını görmüş ve kendi güvenliği için askere bir şey söyleyemeden ama kibrit sönünceye kadar durumu kontrol altında tutmuş ve Mösyö Folburg'a dahi telaşa düşürmemek için haber vermediğini belirtmişti⁵⁹.

Greşkoviç; 9 Eylül'de Türk ordusunun Süvari kıtalarının İzmir'e girişi sonrasında hiçbir vukuat olmadığını da dile getirmiş ve 10 Eylül Pazar günü bir İngiliz vapurundan bir Çavuş ile 8 İngiliz neferinin, yangın kulesine kadar gelerek, kuleye çıktıklarını ve vapur ile yangın kulesinden "*flama*" ile haberleştiklerini de eklemişti. Greşkoviç'e göre; bir gün süren haberleşme sonrası, 11 Eylül'de İngiliz çavuşunun elinde bir kâğıt ile kendisine geldiğini ve vapur kumandanının o akşam "*Karantina'daki Türk Hastanesini yakacaklar*" dediğini belirtmişti. Ertesi gün de, 12 Eylül sabahı, Buca Mahallesi'ndeki İtfaiye Komisyonu katibi Mösyö Jak Misir'in da gece yarısı Buca'ya iki trenin geldiğini

57 İleri, 20 Temmuz 1339 (1923) "İzmir Yangını" Sada-yı Hak'ın verdiği haberi paylaşan İleri gazetesi; İzmir'de Ticaret Odası Başkanı Alaiyeli Mahmut Bey'in çabalarıyla kurulmuş "*Harikzedeler Birliği*"nin önemli çalışmalar yaptığından söz etmiş ve heyetin önemi bir yetkilisinden aldığı bilgileri paylaşmıştı. Buna göre; birlik yangından zarar görenlerin hakkını savunmak için elinden geleni yapmaktaydı. Ve özellikle bu birlikten kimsenin haberinin olmadığı ve 2 ay sonra yangının üzerinden bir yıl geçeceği için hak kaybına uğranılacağı belirtilmişti. Birliğin en önemli konusu da yangının nasıl çıktığının araştırılmasıydı. Bu konuda en önemli zorluğun da daha önce Avrupa'ya, Rum ve Ermeni acenteler tarafından gönderilen yalan yanlış taraflı raporlar olduğu belirtilmişti.

58 *İzmir Sigortaları İtfaiye Kumandanı Mösyö Greşkoviç'in İzmir Büyük Yangını Hakkındaki Raporudur*. İstanbul: Hasan Tabiat Matbaası, 1339. [1923]

59 *Aynı yer*, s.3

ve bütün İngiliz ailelerinin acilen İzmir'e nakledilerek gemiye bindirildiklerini söylemesi üzerine; "Anladım ki; İzmir'in başına, tarifi gayrikabil, büyük bir felaket gelecektir ve Yunan efradının söyledikleri çıkacaktır"⁶⁰ saptamasını yapacaktı.

Greşkoviç'in daha önemli saptaması ise; 10 ile 12 Eylül arasındaki 3 gün zarfında Ermeni Mahallesi'nden Tepecik Mahallesi'ne kadar çıkan yangınların sayısını ve bu yangınlarda gördüğü durumu "İtfaiye'nin 30 senelik istatistik cetvelinde görülmemiş"⁶¹ olarak tanımlamasıdır.

12 Eylül gece yarısından bir saat sonra yeniden Ermeni Mahallesinden bir yangın çıktığını haberini alan Greşkoviç; itfaiye efradı ile yangına hareket ederken, Rum Hastanesi'ni geçerken 120-150 kadar çoluk-çocuk ve kadının acı acı bağırdığını görmüş ve "Ne bağıriyorsunuz diye sordum. Ermeniler bizi yaktilar, Sayes Han'ı içerisinde oturuyoruz"⁶² dediklerini belirttikten sonra; "Bunlar Rum idi. Hane-yi mücavir (komşu) Ermeni hanesindeki duvardan, Ermenilerin bir delik açtıklarını ve delikten çokça gaz dökerek, evi ateşlediklerini söylediler. Bunları sabaha kadar çıkmaz sokak içerisinde muhafaza ettim. Ve sabahleyin devriyeye teslim ettim"⁶³ cümleleriyle çok önemli tespitler yapmıştı.

İşte bu olayların yaşandığı İzmir'den haberler basına yansımaya da başlamıştı. Nitekim Akşam gazetesi de 13 Eylül 1922 Çarşamba günü gazetesinin ilk sayfasının altlarında, Atina kaynaklı ve 12 Eylül tarihli küçük bir haberde "İzmir'de ne olmuş"⁶⁴ başlığıyla Pazartesi gecesi (11 Eylül) İzmir'de bazı olayların olduğunu haberleştirmişti.

Biliniyor ki yangın; 13 Eylül'de Çarşamba günü çıkmıştı. O döneme ait bir Fransız kaynağı yangını; "13 Eylül günü öğleden sonra İzmir şehrinde bir yangın baş gösterdi, rüzgârın etkisiyle ateş hızla yayıldı, bütün mahalleler ateş almıştı. Şehirde anlatılması mümkün olmayan bir panik hüküm sürüyordu. Kimileri şehri ateşe verdikleri için Türkleri, kimileri de silahları teslim etmemekte direnen Ermenileri suçluyordu. Felaketi önlemek (sınırlandırmak) imkânsızdı. Rüzgârla savrulan ateş parçaları sokakları atlıyor, evlerin çatılarını tutuşturuyordu. Akşam olunca şehir hemen hemen tamamen yanmış, yangın denize dayanmıştı. Rıhtım paniğe kapılmış büyük bir kalabalık ile dolup taşıyor, denizcilerimiz Amiralin bulunduğu Fransız konsolosluğuna ulaşım geçidini zorlukla koruyabiliyorlardı. Kayıklarımız, teknelerimiz limanda gemilerimize sığınmak isteyen Fransızları taşımak için durmadan gidip geliyorlardı. Bu şaşkın kalabalık içerisinde kimin Fransız olduğunu ayırmak da çok güçtü. Bazı kadınlar, çocuklarını gittikçe korkutucu bir hal alan ateşten kurtarma umuduyla rıhtımdan, kayıklarımıza atlıyorlardı"⁶⁵ şeklinde anlatmıştı.

60 İzmir Sigortaları İtfaiye Kumandanı Mösyö Greşkoviç'in İzmir Büyük Yangını Hakkındaki Raporudur. s.4

61 Aynı yer. s.4

62 Aynı yer. s.4

63 Aynı yer. s.4

64 Akşam; 13 Eylül 1922 "İzmir'de Ne Olmuş"

65 Cengiz İlhan, "Kurtuluş Günlerinde İki Görüşme", İşgal'den Kurtuluş'a İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Cumhuriyet Gazetesi İmecesı, İstanbul, 2007, s 99. İzmir'in

1922 yılındaki İzmir yangının çıktığı Ermeni mahallesinde, bundan önce de büyük yangınlar çıkmıştı. Bunlardan en önemli iki tanesi 1845 ve 1911 yılındaki yangınlardır. 3 Temmuz 1845 tarihli büyük yangında çıkış yeri Ermeni mahallesindeki Hynots merkezliydi ve bu yangında 900 evden sadece 37 evin yangından etkilenmediği bilinmekteydi⁶⁶. Daha sonraki yangın ise 29 Ocak 1911'de Ermeni Mahallesi içindeki Basmane Amerikan Kız Okulu'nun, Bowen House denilen binasında çıkmıştı. Yangın; tavandaki arızalı baca nedeniyle çıkmış ve binanın üst katı tamamen yok olmuştu. Dönemin okul raporlarında, havanın karlı oluşu ve rüzgârın esmemesinin daha büyük bir felaketi önlediği de belirtilmişti⁶⁷. İlginç olan 1911'de Amerikan Koleji'nin olduğu binadan başlayan yangın rüzgârın esmemesiyle ucuz atlatılırken, 11 yıl sonra yine aynı merkezli ve kolejin yakınında başlayan⁶⁸ 1922 yangını da rüzgârın denize doğru esmesiyle daha da geniş alana yayılmış ve Amerikan kolejinin de tamamen yanmasına neden olmuştu⁶⁹.

Burada İzmir yangınına İtfaiye müdürünün raporundan takip edecek olursak; Greşkoviç bu önemli raporunda 13 Eylül başlayacak olan büyük yangına sözü getirmiş ve; "13 Eylül saat 10.30 evvelde Ermeni Mahallesi'nden ateş zuhur ettiği haberini verdiler. İtfaiye ile birlikte giderken, Ermeni kilisesinden 50 metre mesafede bir Ermeni hanesinin yandığını gördüm. Hanenin alt katında şiddetli ve sadmeli ateş çıkıyordu. Mecburi biraz geri gittim. Ve etrafa sirayet etmemesi için söndürmeye uğraşırken, Ermeni Kilisesi'nden yangın olduğunu haber verdiler. Efrad ile kiliseye gittim. Kilisenin bahçe kapısına girmek imkân haricinde idi. Demir parmaklıklardan atladık ve hortumu geçirdik. Kilisenin binalarında ateş yok idi. Yalnız küçük bir bina civarında, bahçedeki iki yüz kadar yağlı eşya balyası ve paçavralar bir yere toplanmış ve üzerine iki yüz tüfenk ve külliyetli cephane konmuş idi. Ateş de bunların arasından çıkıyor idi⁷⁰. Aynı zamanda ateş içerisinde devamlı infilak işitiliyor idi. Söndürmeye çalıştık. Biz, kilisede iken Ermeni mahallesinde Basmahane karşısında yangın olduğunu haber verdiler. İtfaiye efradı ile beraber koştum, bir Ermeni hanesinde

kurtuluş günlerinde İzmir'de olan Fransız komutan Amiral Dumesnil'in 15 Eylül 1922 günü Göztepe'de Mustafa Kemal ile yaptığı görüşmede hazır bulunan; Amiral Dumesnil'in kurmay heyetinden şef yardımcısı ve korvet kumandanı Moreau tarafından tutulan tutanlarla birlikte Benoist-Mechin'in "Mustafa Kemal" başlıklı eserinin (Editions Albin Michel 1954) ekinde yayımlanmıştır. Cengiz İlhan tarafından Fransızcadan çevrilmiştir. S.96.

66 Anahide Ter Minassian, "Ermeniler: Küçük Bir Cemaatin Dinamizmi", *İzmir 1830-1930 Unutulmuş Bir Kent mi? Bir Osmanlı Limanından Hatıralar*, der. Marie-Carmen Smyrnelis, çev. Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 96.

67 Mehmet Emin Elmacı, *Bir Semt Bir Bina: NATO Binası, Amerikan Koleji'nden Kızılçullu Köy Enstitüsü'ne*, APİKAM Yayınları, İzmir, 2013, s.48

68 Turgay Bülent Göktürk, "Amerikan Basınında İzmir Yangını ve Yangın Sonrası Durum (Eylül-Aralık 1922)," *ÇTTAD*, XII/24, (2012/Bahar), s.127.

69 Mehmet Emin Elmacı, "Bir Semt Bir Bina..." 113. Diğer İzmir yangınları ile ilgili bknz, Neşe Esirkış; *İzmir Yangınları (XVIII. Asrın Ortalarından 1922'ye Kadar)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul-2019, Abdullah Martal, *Belgelerle Osmanlı Döneminde İzmir*, Yazıt Yayınları, İzmir, 2007, s. 138-144.

70 *İzmir Sigortaları İtfaiye Kumandanı Mösyö Greşkoviç'in İzmir Büyük Yangını Hakkındaki Raporudur. a.g.e., s.4*

ateş çıktığını gördüm. Ateşin itfasına çalışırken Soğukçeşme’de yangın olduğunu haber verdiler. İki itfaiye neferi ile gittim. Ateşi söndürdüm. Tekrar Basmahane’deki yanan haneye gittim. Ateş içinde bir takım sürekli infilaklar vardı ve ateş gittikçe kesb-i şiddet ediyordu. Bu esnada yine Ermeni Kilisesi’nin yandığını haber verdiler. Bir takım itfaiye efradıyla gidip su ile söndürmeye çalışırken, 300 metre uzakta ve arka sokaktaki dirsekte, bir hanenin yandığını haber verdiler. Ateşleri söndürmeye uğraşırken etrafıma baktım ve bir haneden değil; Ermeni mahallesinin her yerinden ateş çıktığını ve herhalde 25 mahalde ateş mevcut olduğunu gördüm. Biz, ateş içerisinde kaldık ve aynı zamanda her taraftan bana kurşun sıktılar ve ateş ile abluka olduğumuzu görünce bilmecburiye daha geriye çekilerek ve arkamızı ateş almayan mahallelere vererek ateşin daha gerilere sirayet etmemesi için uğraşıyorduk. Bu esnada, yangının daha gerilerden çıktığını ve bütün Ermeni mahallesinin yandığını haber verdiler. Aynı zamanda ateşler içerisinde devamlı infilak sadakları işitiyor idik. O zaman, bu ateşleri su ile söndürmenin imkân haricinde bulunduğunu anladım ve derhal mevaki kumandanı Kazım Paşa’ya gittim, vaziyeti anlattım ve herhalde mevad-ı infilakiyye ile sağlam ve yakın binaların hidem edilmesini ve Ermeni mahallelerinin abluka altına alınmasını istirham ettim⁷¹.” diyerek ayrıntısıyla yangını anlatmıştı.

Kazım Paşa’nın bir çavuş kumandasında 30 istihkâm efradı verdiğini ve kamyon ile yangın yerine gittiklerini de anlatan Greşkoviç; tulumbaların bozulmasına rağmen, yangını söndürme çalışmalarına devam ederken; Peştemalcibaşı’nda da yangın çıkması ile iyiden iyiye umutsuz olmaya başlamış ve “Rüzgar devam etmesinden yangın kesb-i şiddet ediyordu”⁷² diyerek daha o zamandan yangının genişlemesinin nedenini ifade etmiş oluyordu. Greşkoviç; raporunun sonunda, “Yunan zabitan ve efradının gevezelik ettiğini” hatırladıkça yangının “hakiki bir tertip ve kast olduğuna ve bütün İzmir kasabasını kül haline getirmeye karar verdikleri”⁷³ düşüncesiyle ellerinden gelen her şeyi yapacaklarına olan inancını daha 11 Eylül’de İtfaiye komisyonu Meclis Reisi Mösyö Bon’a giderek anlattığını belirtmiş ve kendisini serbest bırakmalarını, İzmir’i bu büyük felaketten kurtarmak için malzeme ve hayvan sağlanmasını istemişti. Mösyö Bon da itfaiye meclisini toplamış, Greşkoviç de burada durumu meclis üyelerine anlatmış ve olumlu karşılanmıştı⁷⁴. Ancak olay engellenememişti.

İzmir itfaiye kumandanının bu raporunun; daha 22 Eylül tarihli Tevhid-i Efkar’da da yayımlandığı görülüyor. Tevhid-i Efkar’ın 22 Eylül günlü sayısında “İzmir hariki nasıl Zuhur etti” başlıklı önemli haberinde “resmi vesikalarla gerçeğin

71 İzmir Sigortaları İtfaiye Kumandanı Mösyö Greşkoviç’in İzmir Büyük Yangını Hakkındaki Raporudur. a.g.e., s.5

72 Aynı yer, s.5

73 İzmir Sigortaları İtfaiye Kumandanı Mösyö Greşkoviç’in İzmir Büyük Yangını Hakkındaki Raporudur. a.g.e., s.6

74 Greşkoviç; son cümlelerinde “İki gün zarfında ne mümkün ise İzmir’den tedarik ve icap eden teşkilatı ifa ettim ve bütün mevcudiyetimle İzmir’in yangından kurtulmasına gayret ettim. Mamafihi yangının ikinci günü, yangını söndürmeye çalışılırken, bana dahi kurşun sıktılar. Atılan mermiler bana değil; yangın tulumbalarına isabet edip, delik deşik ettikleri muarızıyla iş bu rapor bittanzim takdir kılınır” demişti.

ortaya çıktığı" ifade edilmişti. 20 Eylül 1922 tarihli haberinde muhabir Ahmet Kadri; İzmir İtfaiye kumandanı Avusturyalı'nın ifadesi üzerinde durmuş ve daha önce de belli olduğu üzere, İzmir'de 20 binden fazla hanenin zarar görmesine ve bu yüzden ortaya çıkan milyarlarca zarara Ermenilerin sebep olduklarını açıklamıştı⁷⁵.

Muhabir resmi tahkikatın sonuçlarını Polis Müdür vekili olan Selahattin Bey'den ulaştığını söylediği resmi fezlekedeki İzmir İtfaiye Müdürü'nün ifadesine göre; İzmir İtfaiyesi başkumandanı olup daha önce Avusturya tebaasından Çekoslovakya tabiyetine geçtiğini söyleyen Paul Grackoviç; (Nikola oğlu) daha Türk ordusunun İzmir'e girişinden 3 gün evvel Ayavukla, Karaağaç Ermeni Mahallesi ve Kostantin taraflarında zuhur eden 5 yangını söndürdüklerini belirtmişti. Greşkoviç; 13 Eylül Çarşamba günü zuhur eden yangının da öğleden evvel saat 10.30'da Ermeni kilisesine 80 metre kadar uzaktaki bir Ermeni hanesinden çıktığını telefonla haber aldıklarını ve hemen söndürmeye gittiklerini tam söndürmek üzere iken Basmane'de bir yangın daha çıktığını haber aldıklarını ve sürekli gelen haberlerle de yangınların arttığını söylemişti. Greşkoviç gazeteye düşen raporunda "*Lodos Rüzgarı ateşi birkaç koldan*" genişlettiğini ve artık yangının söndürülmesinin imkansız hale geldiğini de anlatmıştı⁷⁶.

Gazetede aynı zamanda İtfaiyenin 2.nci kumandanı Yunan tebaasından Afklavirani Veldiyotis'in de ifadesi bulunmaktaydı. Veldiyotis; "*Çarşamba günü öğleden evvel ilk defa Ermeni Kilisesi arkasındaki bir Ermeni evinden ateş çıktı. Oraya koştuk. Onu söndürüp tam itfa edeceğimiz sırada, Kumandan Greškovic takımları toplayıp Basmane'de çıkan yangına koşmamızı emretti. Ermeni Kilisesi avlusunda da ateş vardı bir kısım adamımızı oraya ayırıp, kuvvetin büyük kısmını Basmahane'ye sevk ettik. Basmahane ambarları büyük kapısı karşısındaki Sürur sokakta bir Ermeni evinden ateş çıktığını gördük⁷⁷..... yangının itfası bunca mesaiye rağmen mümkün olamadı. Çünkü mevcudumuz kafi gelmediği gibi⁷⁸.....tehlikesi de vardı. Harikin kasten çıktığı hakkında bir fikir veremem⁷⁹*" demişti. Muhabir Ahmet Kadri; haberinde "*şayan-ı tetkik bir itfaiye teşkilatı*" dediği İtfaiye'ye de dikkat çekmiş ve İzmir İtfaiyesi'nde birçok Rum hele itfaiye zabıtalığı arasında Yunan tebaası bulunmasını eleştirmiş ve bu itfaiye heyetinin Yunan işgal yönetiminden kalma olduğunu da eklemiştir.

75 *Tevhid-i Efkâr*; 22 Eylül 1922 "İzmir Hariki Nasıl Zuhur Etti"

76 *Tevhid-i Efkâr*; 22 Eylül 1922 "İzmir Hariki Nasıl Zuhur Etti"

77 Bir satır sansür var.

78 Tek kelime sansür var.

79 *Tevhid-i Efkâr*; 22 Eylül 1922 "İzmir Hariki Nasıl Zuhur Etti"

İzmir Yangını ve Dış Basın

Bu konuda belirtmemiz gerekir ki; özellikle yabancı basın, 13 Eylül'de çıkmış yangını ertesi günkü sayılarında (14 Eylül) haberleştirmeye başlamışlardı. Türk basınına da bundan bir gün sonra 15 Eylül'de bu yangın haberleri; yabancı başından alıntılanarak düşmüştü. Haberlerin çoğunluğu genelde Atina kaynaklıydı ve özellikle de Londra merkezli Reuters Haber Ajansı tarafından da dünyaya yayılmaktaydı. İngiltere'den Reuters kaynaklı yayılan bu haberler, dünyanın dört bir tarafına bu bakış açısıyla yayılmakta olmasına rağmen, Fransa kaynaklı haberler ise daha ilk günden itibaren farklı bilgiler vermeye başlamıştı.

Fransız gazeteleri, İzmir'deki kendi muhabirleri aracılığıyla, yerinden aldıkları bilgilere, zaman geçtikçe daha sağlıklı bir şekilde ulaşmaya başlamıştı. Daha önce Yunan gazetelerinin İzmir'deki kendi kaynakları ile haberleştirdikleri ve Reuters aracılığıyla da dünyaya duyurulan İzmir yangını ile ilgili taraflı bilgiler, Fransız basınındaki farklı bilgilerle birlikte dünya tarafından kabul edilmeye başlanacaktı.

Artık, İzmir yangını ile ilgili Türkler hakkındaki olumsuz bilgilerin, Atina üzerinden İngiltere'ye geldiği ve bu bakış açısıyla yayımlandığı anlaşılmıştı. Yangın sonrası özel muhabirlerini İzmir'e göndermeye başlayan Türk basını da, özellikle ilk günlerde Fransa kaynaklı haberleri kullanarak bu bilgiler üzerinden haber ve yorum yaptıktan sonra kendi bilgilerini de kullanmaya başlamıştı.

Öncelikle Mustafa Kemal Paşa ile yangından hemen sonra; 15 Eylül'de Göztepe'de köşkte görüşen Fransız Amiral Dumesnil'e göre de; yangını çıkaranların Türkler olduğuna dair kurmay subaylarına araştırma yaptırdığını ve bunun sonucunda halk arasındaki söylentilerin doğrulamadığını belirtmişti⁸⁰.

Mustafa Kemal Paşa'nın aynı konuşmada; *"Daha, ordumuzun İzmir'i geri almasından önce, şehirde, yangını hazırlamakla görevli bir örgüt kurulduğunu biliyoruz."* demesi üzerine Dumesnil; *"Bana kalırsa, Türkleri, İzmir'i isteyerek yakmış olmak ile suçlayamayız. Bu saçma olur! Ama bu yangın dolayısıyla yayılan söylencenin hemen dağıtılması, davanızın güçlenmesi yönünden şarttır. Bunun en iyi yolu, düşüncemi doğrulayacak kanıtların tarafıma verilmesidir."* demişti. Mustafa Kemal Paşa da; *"Yangın konusunda bir örgüt bulunduğunu biliyoruz. Ayrıca bazı Ermeni kadınlarında yangın çıkarmak için gerekli araçlar bulduk. Birçok kundakçıyı tutukladık. Ordumuzun gelişinden önce kiliselerde şehrin yakılmasını kutsal bir görev olarak sunan konuşmalar yapılmıştır."*⁸¹ yanıtını vermişti.

Buna rağmen özellikle İngiliz basını; yangınla ilgili aleyhte yayın yapmaya başlamıştı. 1878 yılından itibaren *"Şark Sorunu"* altında Türkleri *"Avrupa'dan atma"* düşünceleri nedeniyle sürekli Osmanlı Devleti aleyhinde

80 Cengiz İlhan, *a.g.m*, s.100

81 Cengiz İlhan, *a.g.m*, s.101 Mustafa Kemal Paşa Dumesnil'e *"Evet, bu yangın "tatsız" bir olaydır"* demiştir.

siyaset yapan İngiltere; 1914'den sonra "Cihan Harbi" içinde resmen savaş halinde olduğu Türkleri Anadolu'dan kovmak için de Mondros Mütarekesi sonrası önemli bir fırsat elde etmişti. Bu amaçla, Mustafa Kemal Paşa liderliğinde verilen Milli Mücadele sürecinde de Türkiye'nin karşısında yer almış olan İngiltere'de basının da, İzmir'de çıkan yangın konusunda; devletlerinin siyaseti doğrultusunda haber yaptıkları görülmektedir.

İngiliz basınında, İzmir yangın haberlerinin ortaya konulduğu bir çalışmada⁸² bu açıkça görülmektedir. Daily Mail; daha 14 Eylül günlü sayısında her zamanki gibi Reuters kaynaklı haberinde; Türklerin şehre giriş günü bazı süvarilerine bomba atıldığı, bunun etkisiyle de "çığırından çıkan" Türk askerlerinin bir silah dükkânını ve bazı kurumları yağmaladığı belirtiliyordu⁸³.

Yangın konusunda ise ilk olarak The Yorkshire Post gazetesi 15 Eylül günlü sayısında "İzmir'de Büyük Yangın" başlığını kullanmış ancak İzmir'de Türklerin, Ermenilere karşı misilleme başlattığı şeklinde haberler için de elde yeterince kanıt olmadığı belirtilmişti⁸⁴. 16 Eylül tarihli Western Daily Press ise İzmir yangını ve katliam olarak gördüğü haberinde ilginç şekilde "Yunanlıların propaganda sanatında her zaman başarılı" olduklarını belirttikten sonra "ileri sürülen bir ifade" diyerek Türkleri katliamın kanıtlarını saklamak için "şehri kasıtlı olarak yaktı" cümlesini kullanmıştı⁸⁵. Yine gazete bu nedenle bu tür haberlerin ihtiyatla karşılanması gerektiğini de belirtmiş ve "gerçekten de Türklerin İzmir'i harabeye çevirme nedeni yoktur. Liman onlar için şimdi tarafsızlaştırılmış İstanbul'dan bile daha önemlidir." Cümlelerini de kullanıyordu. Görüldüğü kadar gazetelerde yangını Türklerin çıkardığı ve bunun nedeninin de Yunanların geri çekilirken verdikleri zarar olarak gösterilmekteydi.

İzmir yangınına, Amerikan basınında da önemli yer verilmişti. Burada dikkati çeken ise; gazetelerin kaynaklarının çeşitliliği idi⁸⁶. Bu çeşitlilik de haberlerdeki çelişkileri ortaya çıkarmaktaydı. Amerikan basını yangının ilk kaynaklarını İngiliz kaynaklı verdiğinden dolayı yangının çıkışında Türkleri sorumlu tutmaktayken; daha sonra özellikle Fransız basınındaki haberlerden alıntılanarak yangında Türklerin sorumluluğu olmadığı vurgulanmaya başlanmıştı.

82 Orhan Özcan "İngiliz Basınında İzmir Yangını ve Mülteci Sorunu (Eylül 1922)" Yıl 2015, ÇTTAD Cilt 15, Sayı 31, Orhan Özcan; geneli Reuters kaynaklı olan Daily Mail, The Western Morning, The Derby Mail, The Citizen, The Yorkshire Post gazetelerini incelemiştir.

83 *The Daily Mail*, 14 September 1922'den aktaran; Orhan Özcan, *a.g.m.*, s. 1184.

84 *The Yorkshire Post*, 15 September 1922'den aktaran Orhan Özcan, *a.g.m.*, s. 1185.

85 *The Western Daily Press*, 16 September 1922'den aktaran Orhan Özcan, *a.g.m.*, s. 187 Aynı Reuters haberi, yine aynı tarihte The Courier ve The Yorkshire Post gazetelerinde de aynı başlıklar ile haberleştirilmişti. Bazı gazetelerde 1000 kişinin, bazı gazetelerde de 100.000 kişinin hayatını kaybettiğinin belirtilmesi de bu haberlere ne kadar güvenilebileceğini de göstermektedir. Orhan Özcan, *a.g.m.*, s. 188.

86 Turgay Bülent Göktürk, *a.g.m.*, s. 143. Turgay Bülent, bu çalışmada The New York Times, The Hartford Courant, Los Angeles Times, Chicago Tribune ve Exchange Telegraph gazetelerini incelemiştir.

Örneğin The New York Times gazetesi daha ilk günlerde 15 Eylül 1922 tarihinde, sorumluluğu Türklere yüklediği Reuters haberinde; Amerikan Kolejindeki 14 Amerikalı öğretmenin kayıp olduğu haberini verirken⁸⁷, İngiliz basınında ise bir gün sonra; bu öğretmenlerden gelen telgraflar verilmiş ve 12'sinin çeşitli tarihlerde İzmir'den kaçabildikleri belirtilmişti⁸⁸. Nitekim The New York Times'ın 18 Eylül'de verdiği haberde İzmir Amerikan Koleji Başkanı Mac Lachlan'ın bilgileri paylaşılmış ve İzmir yangını sırasında Amerikalı denizcilerin yardımıyla kurtarılan kolejin diğer çalışanlarının "Litchfield" destroyerine binerek o başıbozuk durumda zarar görmekten kurtuldukları belirtilmişti⁸⁹.

Yangınla ilgili haberlerde de durum aynıydı. The New York Times, 16 Eylül'de Atina'dan gelen Londra kaynaklı haberinde yangının Türkler tarafından çıkarıldığı şeklindeki Yunan iddialarına yer veriyordu. Habere göre; "Londra'dan gelen son raporlar göstermektedir ki, Yunan ve Ermeni mahalleleri tümüyle yok olmuştur. Fakat Türk mahalleleri, Güneybatıdan esen rüzgâr nedeniyle yangının etkisi altında kalmamıştır. Atina'dan açıklanan raporlara göre, mahalleler, Türkler tarafından galibiyetlerini kutlamak için yakılmış ve insanlar bu yüzden katledilmiştir"⁹⁰ denilmekteyken; birkaç gün sonraki aynı gazetenin haberinin manşeti "Paris, Yangını Türklerin Çıkardığı İddiasına Kuşkuyla Bakıyor" başlığını taşıyordu. 19 Eylül tarihli gazete, bu iddialara Fransız yetkililerinin şüphe ile yaklaştığını belirterek "Türklerin İzmir'i yaktıkları ile ilgili yabancı gazetelerde haberler görmekteyiz. Görülmektedir ki çok iyi derecede bilgilendirilmiş resmi çevrelerde bile bu iddiaları kanıtlayacak bir delil bulunmamaktadır, hatta tam tersi, böyle bir şeyin olabilmesi dahi ihtimaller dâhilinde değildir. Savaşın galibi Türklerin kendi şehirlerini yakmakla ellerine ne geçeceği şüphelidir ki İzmir, en çok değer verdikleri en kıymetli şehirlerinden birisidir. İzmir'deki yangın ile ilgili olarak, Türkleri suçlayan bütün haberlerin Londra'ya Atina üzerinden ulaştığı da açıktır"⁹¹ cümlelerini kullanarak duruma açıklık getiriyordu.

Aynı gazete yaklaşık bir hafta sonraki sayısında da noktayı koymaktaydı. The New York Times 27 Eylül sayısında "Fransızlar Türkleri Akladı- Dışışleri, İzmir'deki Yangına Türklerin Neden Olduğunu Reddetti"⁹² başlığı ile verdiği haberinde Fransız Dışışleri Ofisi'nden verilen haberlere göre; İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiseri General Pelle ve Yakın Doğu Fransız Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Dumesnil'in İzmir'deki yangında Türklerin sorumlu olduğuna dair bir kanıt olmadığı konusunda kesin bilgiler vermişlerdi.

87 Aktaran, Turgay Bülent, *a.g.m*, s. 127. Aynı haberin İngiliz basınında da Reuters kaynaklı olarak verildiği görülmekte.

88 *The Manchester Guardian*, 16 September 1922. "Americans Missing."

89 *The New York Times*, September 18, 1922'den aktaran Mehmet Emin Elmacı, "Bir Semt Bir Bina...", s. 109.

90 Turgay Bülent, *a.g.m*, s. 129. *The New York Times*, 16 Eylül 1922 (15 Eylül Londra kaynaklı)

91 Turgay Bülent, *a.g.m*, s. 143. *The New York Times*, 19 Eylül 1922(18 Eylül Paris) Associated Press.

92 Aynı yer, s. 143.

Times gazetesi 25 Eylül günlü sayısında yine İzmir Amerikan Koleji müdürü Mac Lachlan'ın görgü tanıklığıyla gelişmeleri verirken "Yunanlıların Mayıs 1919'da Türkleri katlettiği gibi, Türkler Yunanlıları katletmediler. Yaptıkları en kötü şey, Yunanlıların zamanında Türk askerlerini "Zito Venizelos" diye bağtırmaya zorlamış olmalarına mukabellen, esir aldıkları Yunan askerlerini Yaşasın Mustafa Kemal" diye bağtırtmak oldu."⁹³ Derken yangının çıkış nedeni ile ilgili araştırma yaptığını belirttiği Mac Lachlan'ın "Türk üniformaları giymiş Ermeni teröristlerin şehri ateşe verdiği sonucunu" edindiğini yazmış, bunun nedenini de "Teröristlerin batı ülkelerinin bir müdahalesini sağlamayı denemeleri" olarak göstermiştir.⁹⁴

İngiliz basınının taraflı tutumuna karşılık Fransız basınında, İzmir yangının çıkışında sorumluluğu olanlar olarak, İzmir kentinde yaşayan Ermeniler ve Rumlar gösterilmekteydi⁹⁵. Özellikle Fransız gazetelerine yansımış olan haberlerdeki İzmir'deki mültecilerin ve gazete muhabirlerinin tanıklıkları kesinlikle göz ardı edilmemelidir.

Örneğin; *Le Figaro* gazetesi, 20 Eylül tarihli sayısında; "Yangın konusunda Fransız Hükümetine ulaşan bilgilerden hiçbiri, bu felaketin sorumluluğunu Türklere yüklemiyor."⁹⁶ Dedikten sonra Rodos'tan çekilen bir telgrafta da, "İzmir'den gelmiş sayısız sığınmacılardan hiçbirinin yangını Türklere mal etmediği kaydediliyor"⁹⁷ denmekteydi. *Le Matin* gazetesi de; 22 Eylül sayısında, İzmir muhabirinin ağzından, "Şahsi olarak yaptığım anket kesin olarak doğruladı ki, yangın, ayrılmadan önce, Ermeniler tarafından kendi mahallelerinde çıkarılmıştır."⁹⁸ Cümlelerini vermişti. Daha önemlisi ise; *Le Temps* gazetesinde, 20 Eylül tarihli sayıda bu yangından dolayı "100 kadar Ermeni ve Yunanlının, Türk polisleri tarafından komşularının binalarına petrol dökerken yakalandığının"⁹⁹ hatta bu Ermeni ve Yunan olan tutukluların "yangını çıkardıklarını itiraf ettiklerinin"¹⁰⁰ ifade edilmesiydi.

İzmir'de çıkan Fransızca *Le Levant* gazetesi de; 21 Eylül 1922 tarihli haberinde, yangının Ermeniler tarafından çıkarıldığını açık bir dille ortaya koymaktaydı. "İzmir yangınının, Ermeniler tarafından provoke edildiğini daha önce

93 *The Times*, 25 Eylül 1922'den aktaran Mehmet Emin Elmacı, "Bir Semt Bir Bina...", s. 111

94 *The Times*, 25 Eylül 1922'den aktaran Mehmet Emin Elmacı, "Bir Semt Bir Bina...", s. 111

95 Mustafa Kırışman, "Fransız Basınında İzmir Yangını Üzerine Bazı Değerlendirmeler," ÇTTAD, X/22, (2011/Bahar), s. 83-84. Mustafa Kırışman, Makalede Fransa'da "Beş Büyükler" denen ve en yüksek tirajlı gazetelerden oldukları için de siyasi çekişmelerin dışında, tarafsız yayın yapmaya özen gösteren gazetelerden dördü olan *Le Petit Parisien*, *Le Petit Journal*, *Le Matin*, *L'Echo de Paris*, Hükümete yakın olduğu için diplomatik alanda iyi haber alan *Le Temps*, muhafazakâr *Le Figaro*, düşük tirajı bir burjuva gazetesi *Journal des Debats*, Katoliklerinin yayın organı *La Croix*, Fransız Komünist Partisinin yayın organı *L'Humanité* gazetelerini incelemiştir.

96 *Le Figaro*, 20 Eylül 1922'den aktaran Mustafa Kırışman,, a.g.m, 85

97 *Le Figaro*, 20 Eylül 1922'den aktaran Mustafa Kırışman,, a.g.m, 85

98 *Le Matin*, 22 Eylül 1922'den aktaran Mustafa Kırışman,, a.g.m, 86. Gazete muhabiri sadece yangın sonrası çıkan yağmayı "millet ve ırk ayrımı yapılmaksızın, Türk ordusunu takip eden Kürtlerin ve İzmir'deki ayak takımının işidir" şeklinde belirtmiştir.

99 *Le Temps*, 20 Eylül 1922'den aktaran Mustafa Kırışman,, a.g.m, 85

100 *Le Temps*, 20 Eylül 1922'den aktaran Mustafa Kırışman,, a.g.m, 85

bildirmiştik, şimdi resmi açıklamalar bu haberimizi doğruluyor. Ermeni Kilisesi'ne yaklaşık 100 metre uzaklıkta bir Ermeni evinde ilk yangın görüldü. Bu ilk girişim, itfaiyecilerin çabalarıyla engellendi. Birkaç saat sonra kilise çevresinde patlayıcı maddeler ateş almıştı. Yangın, eş zamanlı olarak Basmane'deki ve Soğukçeşme'deki Ermeni evlerinde başladı ve art arda Ayavukla'da, Ayaparaskeri'de ve Kireçağırı Mahallesi'ndeki Ermeni evlerinde yangın çıktı. Yangından önce bütün Ermeni evleri kapalıydı ve herhangi bir hayat belirtisi yoktu. Yangınla birlikte Ermeniler silahlı olarak evlerinden çıktılar. Hatta Ayavukla Mahallesi'nde bir Ermeninin kendi evini ateşe vererek çıktığı görüldü. Birçok evde yangını körükleyen paçavra parçalarına rastlandı. Bu mahallelerde yaşayan Ermeniler, aynı zamanda yangını söndürmek isteyen itfaiye erlerine ateş etmeye başladı. Ermeni mahallelerinde ve çarşıda bomba atan Ermeniler görüldü ve tutuklandılar. Darağaç'ta Yordani Aleksiyati adlı bir Rum, evini yakarken yakalandı. Kendisine bunu yapması için bir Rum görevli tarafından para verildiğini itiraf etti. Anadolu'daki Ermeni alaylarını örgütleyen meşhur Torkum, Yunanlılara İzmir'i terk etmeden önce şöyle seslenmişti. "Siz İzmir'i Türklere bırakarak kaçın. Biz ancak öldükten sonra İzmir'i onlara teslim edeceğiz."¹⁰¹ denilmekteydi.

Yine bir başka Fransız kaynağı L'illustration da 30 Eylül 1922 tarihli sayısında bölgedeki Ercole adlı savaş muhabirinin yangının ilk başladığı 13 Eylül 1922 günü, İzmir'den yazdığı raporu okuyucularıyla paylaşmıştı. Bu rapora göre; "Öğleden sonra saat 2'ye doğru Ermeni Mahallesi üzerinden yoğun bir duman bulutu yükseliyor. Bununla birlikte, bu yangın genişlemiyor ve sönme eğiliminde gözüküyor. Buna rağmen kaçmak isteyen, paniğe kapılmış insanlar rihtimda toplanıyor. Bir Amerikan vapuru, ABD konsolosluğu önünde, hareket etmek zorunda, çünkü insanlar o vapura binmek için kendilerini denize atıyor. O anda yine Ermeni Mahallesi'nde, daha önemli iki yeni yangın başlıyor. Durum ciddileşiyor, çünkü güneyden gelen rüzgâr şiddetiyle alevleri Frenk Mahallesi'ne doğru ilerletiyor. Silah sesleri var, el bombaları patlıyor. Türk işgali altında yaşamaktansa ölmeye karar vermiş olan Ermeniler evlerini yangına vererek, Türk askeriyle savaşmaya başladılar. Cephanelikler korkunç bir gürültüyle infilak ediyor. Saat akşamın dokuzu; biz farkına varmadan gündüzden geceye geçtik. Gökyüzü geniş bir ateş bulutuna dönmüş..."¹⁰²

Fransız basını gibi, İtalyan basını da yangın konusunda Türklere hak veren bir çizgi izlemiş Türklerin, Yunanlıların ülkede yaptıkları katliamlara karşılık aynı şekilde karşılık vermediklerinin vurgusu da yapılmıştı¹⁰³.

Günümüzde de İzmir Yangını konusuna bir propaganda aracı olarak bakılmaktadır. Özellikle son yıllarda ortaya çıkan, bazı eserlerin genelde birincil kaynaklara dayanmayan ve duyularla yazılmış veya gizli olduğu düşünülen hikâyelerle oluştuğu görülmektedir¹⁰⁴. 100 yıl öncesinde de aynı şekilde

101 Le Levant, 21 Eylül 1922'den aktaran Oktay Gökdemir "Fransız Kaynaklarının Işığında 1922 İzmir Yangını" ÇTTAD, VI/15, (2007/Güz), s. 26, Le Levant, 21 Eylül 1922, s. 29.

102 15 L'illustration, 30 Eylül 1922'den aktaran Oktay Gökdemir, a.g.m, s. 29.

103 Orhan Koloğlu, "Batı Basınındaki Haber ve Yorumlarla İzmir Yangınının Ardındaki Gerçek" Popüler Tarih, Eylül 2003, s. 52-57.(s. 56).

104 Bknz. Herve Georgelin; Smyrna'nın Sonu, İzmirde Kozmopolitizmden Milliyetçiliğe, Çev.

propagandaya dayalı olduğu belli şekilde 100 yıl sonra da aynı durumun ortada olduğu görülmektedir.

Orhan Koloğlu da; 2003 yılında yazdığı 1922 İzmir yangını ve sonrasındaki propagandalarının nedenini sorguladığı önemli yazısında¹⁰⁵, tespiti çok yerinde koymuş ve yangını kimin çıkardığı konusundaki iddiaların artık çözümsüzlük noktasına vardığını belirtmişti. Bu nedenle de yazısında; İzmir yangınının, sonrasında kimler tarafından, hangi amaçlarla kullanıldığına bakmanın daha doğru olacağını belirterek önemli tespitlerde bulunmuştur. Bunu yaparken de dönemin Batı kamuoyunda Türklerle ilgili “olumsuz” zihniyetle işe başlamış ve sonrasında da bu mantıkla, İzmir yangını ile ilgili Reuter üzerinden yayılan ve Atina kaynaklı “Türkler yaktı” haberlerinin İngiltere ve Amerika’da etkili olurken aynı anda Fransa ve İtalya basında verilen İzmir yangını ile ilgili “farklı” haberlerin ise kısa bir süre sonra tüm dünyaya nasıl yayıldığını ortaya koymuştu.

Koloğlu’nun en önemli tespiti ise “Yunan propaganda mekanizmalarının, İzmir yangınının gürültüsü arkasında saklamak istedikleri konuyu”¹⁰⁶ o sırada başlayacak olan Trakya operasyonu hazırlıkları olarak göstermesiydi. Ona göre; Yunan devleti, İzmir’i kaybedişlerinden bir hafta sonra 16 Eylül’de son askerlerinin Çeşme’den ayrılması ile başlattıkları yeni savaş planları için, İzmir yangınında “Türklerin yangından sorumlu olduğu” propaganda haberlerinin, önemli olacağını anlamalarıydı¹⁰⁷. Bu mantıkta; Yunan Başkomutan Hacı Anesti’nin gazetelere 5 Eylül 1922 tarihinde verdiği “Türk ordusunu İzmir önünde yeneceklerini” söylediği demeciyle, Aydın’daki kuvvetlerini doğrudan deniz yoluyla Adalar’a götürmeleri beklenirken, kara yoluyla Çeşme’ye getirilmeleri birlikte düşünülürse, yeni bir savaşı da düşündükleri ortaya çıkmaktaydı. Yunan hükümetinin; 1923 sınıfını da acil olarak silahaltına alıp, Trakya’ya yeni birlikler sevk etmeleri ve Mudanya’ya çektikleri Batı Anadolu’daki kuvvetlerini de Trakya’ya aktarmış olmaları, bu savaş planının ana noktasının, Trakya’yı elde tutmak olduğunu gösteriyordu¹⁰⁸. O dönem; Atina’dan daha 15 Eylül’de yansıyan haberlerde de, Yunan gazetelerin, Yunan hükümetinin bütün dikkatini şimdi Trakya’ya vermesi gerektiğinden bahsediyorlardı¹⁰⁹.

Yunan Hükümetinin bu Trakya planına İngilizler de destek vermekte hatta bu konuda etkiledikleri Bulgaristan da; “Trakya’nın muhtariyetinden başka çare olmadığına dair bir muhtıra” hazırlayarak Milletler Cemiyetine göndererek

Saadet Özen, İstanbul, Birzamanlar Yayıncılık, 2008. Giles Milton, *Kayıp Cennet Smyrna 1922 Hoşgoru Kentinin Yıkılışı*, Cev.: Esra Aktuğlu, Şenocak Yay., İzmir, 2009. Marjorie Housepian Dobkin, *İzmir 1922 -Bir Kentin Yıkımı*, Cev.: Atilla Tuygan, Belge Yay., İstanbul, 2012. Marie-Carmen Smyrnelis, “Yangın, Bir Yaşam Modelinin Sonu”, *İzmir 1830-1930 Unutulmuş Bir Kent mi? Bir Osmanlı Limanından Hatıralar*, der. Marie-Carmen Smyrnelis, çev. Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016,

105 Orhan Koloğlu, *a.g.m.*, s. 52.

106 Orhan Koloğlu, *a.g.m.*, s. 53

107 *Aynı yer*, s. 53.

108 Orhan Koloğlu, *a.g.m.*, s. 54.

109 *İkdam*; 17 Eylül 1922 “Trakya’yı Müdafaa Edecek Bir Halde Midirler”

Yunan amaçlarına destek vermişlerdi¹¹⁰. İngilizlerin yangından hemen 3 gün sonra Romen ve Yugoslav hükümetlerine de, Balkanların Türklere korunması için çağrı yaptığı da¹¹¹ düşünülürse; İngilizlerin, Yunanlıların bu Trakya planına olur verdiği de anlaşılmaktadır. Hatta bu “olur”; İngilizlerin, Yunanlıların “propaganda güdültülerine” destek verip basınında suçlu olarak Türkleri gösterme çabalarının da nedeninin çok iyi anlatılmaktaydı. İngilizlerin bu süreçte kendi iç kamuoylarını da Türklere karşı harekete çağırması ve İtalya ve Fransa’ya da “yıkıcı, yakıcı Türklere karşı” işbirliğine davet etmelerinin ortada dünya kamuoyunu etkilemek için bir girişim olduğunu da ortaya koymaktaydı¹¹².

Buna karşılık, Ankara hükümetinin; Yunan planlarının çok önceden farkında olduğu görülmekteydi. Yunan hükümetinin Trakya planları daha Temmuz 1922’de Ankara tarafından anlaşılmış ve buna göre tedbirler de alınmaya başlanmıştı. Mustafa Kemal Paşa’nın 24 Temmuz 1922’de Konya’dan TBMM’ne Adnan Bey üzerinden gönderdiği telgrafında; Yunan hükümetinin Trakya üzerinde bir şeyler planladığı aktarılıyor ve “Trakya’daki Yunan yığınağının, Sulh Konferansı üzerine bir tesir yapmak ve İzmir’i tahliyeye mecbur olurlarsa, Trakya’dan feragat etmeyeceklerini anlatmak fikri ile yapıldığına ihtimal verilmektedir.”¹¹³ cümlesiyle durumu da net olarak ortaya koymuştu.

Sonuçta; Yunanlılar İzmir’i kaybetmiş ve ellerinde kalan “Trakya’yı koruma planları” için çalışmaya başlamışlardı. Daha yangından kısa bir süre sonra İzmir’den haber yapan Falih Rıfkı (Atay) da durumun farkındaydı. 18 Eylül’de gazetesi Akşam’a gönderdiği, İzmir’deki durumu ve yangını anlattığı yazısında; Yunanlıların, Trakya planlarına değinmiş ve İzmir’deki Rum gençlerini kastederek, Hıristiyan erkeklerden 18’den 45 yaşına kadar olanların, esir garnizonlarına sevk olunduğunu belirtmiş ve bunun nedeni olarak da “Trakya henüz tahliye edilmemiştir, bu genç unsuru orada yeni bir ordunun nüvesi olmaktan men etmek lazımdır”¹¹⁴ gösterdikten sonra, hükümetin geçiş konusunda önlem almalarını da istemişti. Bunun sonrasında, 15 Eylül tarihli Atina kaynaklı haberlerde, Trakya’da ahali arasında Yunan devletine karşı bir isyan çıktığı haberleri de çıkmıştı¹¹⁵. Atina gazetelerinin verdiği bilgilere göre, bölgede Yunanlılara Trakya ahalisi arasında bir karşı koyma hareketinin olduğu ve Yunan hükümetinin bundan dolayı endişeli oldukları bildirilmekteydi.

Sabah gazetesi de bu Trakya planlarına, daha 15 Eylül 1922’de, “Yunan Zirvaları” başlığını atmış ve alt başlık olarak da “Trakya’yı Sonuna Kadar Müdafaa Edeceklermiş” cümlesini kullanmıştı. 13 Eylül’de, Atina’dan alınmış bu haberde, Atina gazetelerinde Trakya ordusunun, Yunan ordusunu müdafaa için herhangi bir düşmanla mücadeleye azmetmiş olduğuna dair mektuplar geldiğini belirtmekteydi¹¹⁶.

110 Hâkimiyyet-i Milliye; 29 Eylül 1922, “Trakya İçin İngilizler Bulgarları Kışkırtıyor.”

111 Orhan Koloğlu, a.g.m, s. 55

112 Orhan Koloğlu, a.g.m, s. 55

113 Atatürk’ün Bütün Eserleri, Cilt 13. Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004. s. 163.

114 Falih Rıfkı “İzmir’de Hayat” Akşam 23 Eylül 1922.

115 İkdâm; 17 Eylül 1922. “Trakya’yı Müdafaa Edecek Bir Halde Midirler”

116 Sabah; 15 Eylül 1922. “Yunan Zirvaları Trakya Bir Sonuna Kadar Müdafaa Edeceklermiş”

İşte Orhan Koloğlu'nun da tespit ettiği üzere Yunan tarafı İzmir'in kurtuluşu sonrası yangını, Trakya'da tutunabilme amacıyla propaganda aracı olarak kullanmışlardı¹¹⁷.

İstanbul'da daha Mondros Mütarekesi sonrası ve özellikle de Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul günlerinde dahi onun demeçlerine yer vererek, Milli Mücadele yanlısı olduklarını gösteren birçok gazete de, Yunan tarafının bu tutumunu kısa sürede anlamıştı. Nitekim yangınla ilgili Batı'da İngiliz ve Yunan kaynaklı doğruluğu kanıtlanmamış bilgilerin verildiği bu süreçte birçok gazete; yangın haberlerini 16 Eylül'den itibaren haberleştirmeye başladıktan hemen sonra yayınlarında, yangının Türkler tarafından çıkartıldığı bilgilerine karşı bu propagandayı "Yunanlıların Gürültüsü" ya da "Yunan Yaygarası" olarak değerlendirerek yayınlarına da başlamışlardı.

Akşam gazetesi, 17 Eylül 1922 tarihli sayısında "İzmir Yangını Etrafında Boş Gürültüler" manşetli haberinde "İzmir yangını mağlup Yunanlılara ve İstanbul Rumlarına gürültü etmek ve yeni yeni şayialar çıkarmak için vesile oldu."¹¹⁸ cümlelerini kullanmıştı. Akşam'a göre; daha yangından bir kaç gün sonra "İstanbul'daki Rumların her gün bu yangın etrafında bin türlü havadisler uydurduklarını ve bu yangına sebep olarak da kâh Türklerin kasti, kâh bombardıman" ileri sürülüyordu. "Dünden beri Galata borsası ve Rum çevreleri bu yangın etrafında icat edilen askeri ve siyasi şayialarla çalkalandı durdu. Rum metropoliteninin idamı haberi, Yunan ve Rum yasına büyük bir hazan daha kattı. Rumlar mahzun oldukça galiba hayal güçleri de kuvvet buluyor ki; en adi bir hadise karşısında dünyayı birbirine katacak şeyler icat ediyorlar. Bu gibi haberler, yalnız borsada oynayan bazı Rum sarrafların işine de yarıyordu."¹¹⁹ cümleleriyle olaya farklı bir taraftan bakmış oluyordu.

Akşam gazetesi bu önemli yazıda; yangının müessif bir hadise olduğunu da belirttikten sonra "Gayet tabii olarak bekliyorduk ki, Yunanlılar ve ¹²⁰..... Rumlar bu yangın etrafında bir facia tertip etsinler. Nitekim öyle oldu. Evvela ağızdan ağıza devran eden şayialar nihayet bugünkü Rum Bosfor gazetesinde şu şekle sokuldu: İzmir'i Türkler yaktılar!. Türkler yangın, kıtal gibi şeylerle ülfet etmemişlerdir. Bunlar Yunan ordusunun ve Yunan Erkan-ı Harbiyesi'nin ihtisası dâhilindedir. Bu

117 Bunun yanında Yunanlıları Trakya'da zorlayan bir başka konu daha vardı. İkdam gazetesinin Paris'ten gelen, Rumca bazı gazetelere dayanan 16 Eylül tarihli haberine göre; Bandırma'dan Trakya'ya (Tekfurdağı) nakledilen Yunan Alay'ının (3.Fırka) içinde de isyan çıktığı bilgisi de gelmeye başlamıştı. Yunan askerleri arasında çıkan bu isyanda Anadolu'daki bu kötü durumdan sorumlu tuttıkları Yunan Kralı taraftarlarının, zabıtlarce kötü muameleye tutuldukları, kavga ettikleri hatta bir yüzbaşının öldürüldüğü belirtilmekteydi. İkdam; 18 Eylül "Trakya'daki Yunan Ordusu Ne Haldedir" Venizelos yanlısı oldukları görülen bu askerler karaya çıktıklarında da; "Yaşasın Venizelos ve Yaşasın Cumhuriyet" diye bağırarak suretiyle havaya silah atmışlardı. Teşkilatlı olmadığı ve alelacele bir tertiple ayaklanan Yunan askerleri, Kral Konstantin ile şu anki Yunan hükümetine tepki de göstermişlerdi. "Bizi perişan bir hale sokanlar ve bize ihanet edenler kahrolsun" diye bağırarak isyancı askerler bir türlü kontrol altına da alınamamışlardı. İkdam; 18 Eylül "Trakya'daki Yunan Ordusu Ne Haldedir"

118 Akşam; 17 Eylül 1922 "İzmir Yangını Etrafında Boş Gürültüler"

119 Akşam; 17 Eylül 1922 "İzmir Yangını Etrafında Boş Gürültüler"

120 Burada bir kelime sansürlenmiş.

hakikati, son kaçışları esnasında İzmir havalisini gezen bitaraf Amerikalılar gördüler. Ve gazetelerine yazdılar. Bundan başka, İzmir'i geri alan Türklerin kendi malları olan bu güzel şehri yaktıklarını iddia etmek, çirkin olduğu kadar en ahmakça, en kepazece bir iftiradır. Mamafih mağlup ve münhezim (yenilmiş) Yunanlıların artık her fırsattan istifade ederek, hilelerini, cinayetlerini örtbas etmeye çalışacakları tabii olduğu için bizce beklenilmedik olmayan bu kötü şayialara uzun uzadıya cevap vermeye bile tenezzül etmeyiz. Yunanistan ve Rumlar ne yapsalar, Anadolu'da yaptıkları tahribatı, kestikleri ve yaktıkları masum insanların fecii manzarasını, alem i medeniyetin gözünden bu sefer gizleyemeyeceklerdir."¹²¹ cümleleriyle yorumunu da sayfalarına yansıtmişti.

Aynı şekilde; Ankara'daki Hakimiyet-i Milliye gazetesi de bunu çok iyi görmüş ve yangından birkaç gün sonra 19 Eylül 1922 tarihli sayısında "Yunan Yaygaraları"¹²² başlığını kullanarak durumu köşe yazısında irdelemişti. Gazete "Atina telsizi bütün dünyayı feryatlar ile doldurmaya başladı. Yine Türk mezaliminden, Türk vahşetlerinden, Cengiz'den, Timurlenk'ten, İslamiyet'in güya Hristiyanlığa karşı beslediği husumet ve tavırlardan, Yunanlılara has olan yaygaralar ile bahsolunuyor."¹²³ Dedikten sonra onlara yardım edenler olarak da "İngiliz ajansları o geniş teşkilatları ile dünyanın dört tarafında Yunan yaygaralarını neşretmeye başladılar." cümlesiyle de daha o günlerde bu konuya açıklık getirmişti.

Gazete; Yunanlılar hakkında daha da sert kelimeler kullandıktan sonra; feryat koparıp, etrafı gürültüler ile doldurmaya çalıştıklarını belirtmiş ve "üç buçuk seneden beri memleketimizin başına getirdikleri felaketler, bütün cihanın malumudur. Durup dururken memleketimizi istila ettiler, geçtikleri yerlerde ahali üzerine yapmadık maddi ve manevi kötülük bırakmadılar. Korkakları alçaklığa, vatana ihanete sevk ettiler, cesurları imha eylediler. Çoluk çocukları çeşitli işkencelere maruz bıraktılar. Ta haremgahuna kadar girerek maddi varlığı ile beraber manevi varlığını da kaldırmaya, mahvetmeye azmettiler. Bitaraf şahitler, ecnebi seyyahları, bu cinayet ve kötülükleri görerek kayıt ettiler. Bazen de beşeriyetin nefret ve hiddet duygularına arz eylediler. İrtikab olunan şekavetler o kadar müthişti ki, Hatta bu canilerin resmi hamileri olan Lloyd George'lar, Lord Curzon'lar bile bunlardan bahs olunurken kulaklarına kadar kızarıyor ve hicaplarını setr edebilmek için resmi raporlar bile neşr etmekten haya ediyorlardı"¹²⁴ dedikten sonra Türklerin yıllarca buna tahammül ettiğini ve sonunda buna son verdiklerini eklemişti.

Hâkimiyet-i Milliye; bu kadar yıl kötülük yapan Yunanlıların hangi yüzle feryat edip, şikâyetlerini ayyuka çıkardıklarını da sorup; "Yunanlılar, Anadolu'da ne yapıyorlardı. Türkler onları davet mi ettiler? Yahut onlara savaş mı ilan ettiler? Taa 3,5 seneden beri bizimle ne için kavga ediyorlardı? Neden kalpgahımıza kadar sokularak, varlığımıza kast ediyorlardı?" sorusunu sormayı da unutmuyordu.

121 Akşam; 17 Eylül 1922 "İzmir Yangını Etrafında Boş Gürültüler"

122 Hâkimiyet-i Milliye; 19 Eylül 1922 "Yunan Yaygaraları"

123 Hâkimiyet-i Milliye; 19 Eylül 1922 "Yunan Yaygaraları"

124 Hâkimiyet-i Milliye 19 Eylül 1922 "Yunan Yaygaraları"

İşte bu propaganda işe yaramıştı ki; Papa Kardinal Gaspari bile Ankara'ya telgraf çekerek Batı Anadolu'da aşırıya kaçılmaması konusunda uyarıda bulunmuştu. Ancak Mustafa Kemal Paşa da Gaspari'ye 27 Eylül 1922'de çektiği telgrafında bu felaketlerden ne ordunun ne de halkın sorumlu olduğunu belirtmiş, Yunan ordularının geri vermesi gereken yerlerimizi yakıp, saldırıda bulduklarını da ekledikten sonra, Yunanların aynı saldırıları aynı şiddetle Trakya'da da başlattıklarını eklemişti. Mustafa Kemal Paşa telgrafının sonunda da Papa'dan; bu insani hissini "*bugünkü ahvali doğuranlar nezdinde uyandırmasını*"¹²⁵ isteyerek bitirmişti¹²⁶.

İzmir Yangınının Basında İlk Yansımaları

İzmir yangını ile ilgili özellikle yerel basın ilk haberlerinin önemli olduğu bir gerçektir. Bu nedenle makalemizde özellikle yangın haberinin ilk yansımaları verilecektir. Büyük Yangının Türk basınına ilk düşüşü ise 15 Eylül günlü gazetelerdedir. Yine Akşam; bu konuda 15 Eylül tarihli haberinde, ilk sayfada İzmir'e varyant kısmında bakan bir fotoğrafla "*İzmir'de 2 bin ev yandı*"¹²⁷ başlığıyla yangını duyurmuştu. Haber yine Atina kaynaklı ve 14 Eylül tarihliydi ve buna göre; Yunan gazetelerinin İzmir'in yandığı bilgisini verdiğini ve "*şehrin muhtelif mahallelerinde müteaddid yangınlar*" ile 2 bin hanenin yandığını ve özellikle de Frenk mahallesinin zarar gördüğünü eklemişti. Buna rağmen gazetenin 3 sayfasında "*İzmir Sakindir*" başlığı atılmış "*kahraman ordumuzun*" İzmir'de her türlü "*ifratkarlığa*" engel olduğu belirtilmişti. Gazete ayrıca Londra kaynaklı 14 Eylül tarihli bir telgraftan alıntı da yaparak "*İzmir'den resmen haber alındığına göre şehir sakindir*"¹²⁸ denmiştir. İkdam gazetesi de 15 Eylül sayısında "*İzmir'deki Sükun*" başlığıyla hem Londra hem Paris hem de İtalya'dan 13 Eylül tarihli haberlerde İzmir'de her şeyin sakin bir şekilde olduğu haberini vermişti¹²⁹

Aynı şekilde Sabah gazetesi de 15 Eylül 1922 tarihli sayısının manşetini "*Güzel İzmir'imizde Bir Harik-i Hail (Korkunç Yangın)*" başlığıyla atmış ve alt başlıklarını da "*Harik Frenk Mahallesi'ne De Sirayet Ve Birçok Konsolos Haneler Yanmıştır*", "*Harikin Esbabı Henüz Malum Değildir*" cümleleriyle vermiştir¹³⁰. Burada dikkat edilecek konu, bu haberin kaynağının (THR) Reuters olmasıydı. Haber İzmir'den 14 Eylül tarihli bir telgrafa dayanmaktaydı. Havass Reuters'un bildirdiğine göre; İzmir'in birçok mahallesinde yangınlar ortaya çıkmıştı ve

125 Atatürk'ün Bütün Eserleri; Cilt 13. s. 345.

126 Orhan Koloğlu'nun belirttiği gibi "*İzmir'i Türkler yakıtı*" propagandasının pek başarılı olmadığını ve kısa bir süre sonra da bundan vazgeçme eğilimlerinin arttığını ve sorumluluğu paylaşırma noktasında bir süreç izlemeye başladıklarını görüyoruz. Orhan Koloğlu, a.g.m, s. 57

127 Akşam; 15 Eylül 1922 "*İzmir'de 2 Bin Ev Yandı*" fotoğrafın altında "*Henüz Esbabı Meçhul Bir Yangınla Birçok Mahallenin Yandığı Bildirilen Güzel İzmir'imizin Umumi Bir Manzarası*" denmekteydi.

128 Akşam; 15 Eylül 1922 "*İzmir Sakindir*"

129 İkdam; 15 Eylül 1922 "*İzmir'deki Sükun*"

130 Sabah; 15 Eylül 1922 "*Güzel İzmir'imizde Bir Harik-i Hail*"

yangın Frenk Mahallesi'ne de sirayet ederek önemli bir hasara neden olmuş, konsoloshanelerin de birçoğu yandığından bundan zarar gören yabancılar (ecnebler) limandaki vapurlara alınmışlardı. Haberde özellikle yangının nedenlerinin henüz belli olmadığı da belirtilmişti.

İzmir yangınıyla ilgili ayrıntılar bir gün sonra daha geniş olarak çıkmaya başlamıştı¹³¹. İzmir yangını ile ilgili Türk basınında en önemli haber Tevhid-i Efkâr'daydı. Tevhid-i Efkâr Gazetesi 16 Eylül'de İzmir yangınına manşetine taşımış ve "İzmir Harik-i Haili; Müslüman Mahallerinden Maada Şehrin Diğer Aksamı Tamamen Lehüye Olmuştur" başlığıyla yangını okuyucularına duyurmuştu¹³². Alt manşetinde de; 2000 evin yandığını ve 1000 kişinin hayatını kaybettiğini, şehirdeki yabancıların nakledildiğini, ateşin Buca ve Bornova'ya da sirayet ettiğini, bazı konsolos hanelerin de yandığını ve yangının ne zamana kadar devam ettiğinin bilinmediğini de sütunlarına yansıtmıştı.

Tevhid-i Efkâr bu haberinde İzmir'in nüfusu ile ilgili ilginç ve güncel bilgiler de vererek hem İzmir'in bir fotoğrafını hem de harita ile de İzmir'in nüfusu ile yanan Hristiyan mahalleleri hakkında istatistiki bilgiler de vermişti. "İzmir'in bu defa yandığı bildirilen en güzel mevkiini, Frenk Mahallesi işgal eder. Sahilde bulunan bu mahalle takriben 15.000 Avrupalı ve Levanten ile meşguldür. Bunun arkasında 100.000 nüfusuyla Rum Mahallesi imtidat eder. Frank ve Rum mahalleleri birbirlerine bitişiktir. Daha cenupta 13.000 nüfusa Malik olan Ermeni Mahallesi vardır. Türk Mahallesi, Ermeni Mahallesi'nin cenubunda, Pagos Dağı'nın yamaçlarında bulunmakta olup nüfusu 60 bine balığ olmuştur. 20.000 nüfusa malik olan Musevi Mahallesi ise Türk Mahallesi tarafından ihata edilmiştir. İzmir'in nüfusu; civar köyleri hariç olmak üzere 250.000 kişiden ibarettir. Şehir körfezin nihayetinde düz bir sahil çikintısı üzerinde ve 160 metre irtifaında Pagos tepesinin yamaçlarında kâindir¹³³."

Gazete aynı sayısında; Atina'dan gelen 14 Eylül tarihli telgrafı paylaşmış ve Rum metropoliti Hrisostomos'un Divan-ı Harp'te yargılandığını ve idama mahkûm edildiğini ve hükmün de hemen infaz edildiğini bildirmişti¹³⁴.

İstiklal mahkemesine sevk edilenlerin sayısının gittikçe arttığını da belirten gazete; fotoğrafını da paylaştığı Hrisostomos'u fotoğrafın altında; "uzun süredir asli vazifesi yerine siyaset yapan" ve "daima Türklük aleyhinde faaliyetlerde bulunan" şeklinde nitelemiş ve "Yunanlılık davası uğruna Müslümanlara fevkalâde zararlar da bulunmuş" ve son zamanlarda da İzmir'de oluşturulan "muhtariyet teşkilatında" da ön ayak olduğu yorumunu da yapmıştı¹³⁵.

131 Bu süreçte gazetelerde haberler zaten olayların oldukça gerisinden gelmekteydi. Örneğin, İkdâm gazetesi; 15 Eylül sayısında İzmir'le ilgili 10 Eylül tarihli Anadolu Ajansının bir haberi verebilmekteydi. İkdâm; 15 Eylül 1922 "İzmir'e Düşman Ordusuyla Beraber Girdik"

132 Tevhid-i Efkâr; 16 Eylül 1922, "İzmir Harik-i Haili; Müslüman Mahallerinden Maada Şehrin Diğer Aksamı Tamamen Lehüye Olmuştur"

133 Aynı Yer.

134 Tevhid-i Efkâr; 16 Eylül 1922, "İzmir'de Metropoliti Hrisostomos'un İdamı"

135 Tevhid-i Efkâr; 16 Eylül 1922, "İzmir'de Metropoliti Hrisostomos'un İdamı" (14 Eylül- Atina) İzmir Metropoliti Hrisostomos'un kurşuna dizildiği haberleri teyit ediyor. Özellikle de

Bir başka haber yine 16 Eylül tarihli Akşam gazetesindeydi. Gazetede “İzmir Yangını Nihayet İtfa Edildi”¹³⁶ başlığıyla yangından en fazla etkilenen İzmir Rıhtım yolunu gösteren bir fotoğraf altındaki haberle yangının söndürüldüğü (itfa) belirtilmişti. O dönem tüm gazetelerde yangının 24 saat içinde bittiğine dair haberler vardı. Akşam gazetesi de bu bilgiyi verirken gelen “mevsuk” malumata yani Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Reisi Fevzi Paşa’dan gelen telsiz notuna dayanmaktaydı. Akşam gazetesi “İzmir yangını hakkında son dakikada alınan malumat” başlığında da paylaştığı¹³⁷ Fevzi Paşa’nın bu 14 Eylül 1922 tarihli bildirisine göre; “İzmir’de 13 Eylül akşamı Ermeni mahallesinin müteaddit noktalarından harik zuhur etmiş ve kıtaatımız tarafından muavenete şitab (acilen gidilerek) edilerek Frenk mahallesi, Ermeni ve Rum mahalleleri ve Müslüman mahallesinin bir kısmı muhterik olduğu halde yirmi dört saat zarfında itfa edilmiştir”¹³⁸ denilmekteydi. Nitekim Akşam bir gün sonraki sayısındaki bir yazıda da “Fevzi Paşa’dan gelen telgraf yangının itfa edildiğini”¹³⁹ bildiriyordu. Gazete bu yorumu Fevzi Paşa’nın resmi bildirisine dayandırıyor ancak bunu verdiği yazısında da farkında olmadan yangın hakkında daha geniş bilgi alınamamasının nedenini de “İzmir ile Anadolu’nun diğer aksamı arasındaki telgraf hatları, Yunan ricati esnasında bittabi tahrip edilmiş olduğundan ve İzmir’den bu güne kadar hiçbir posta vapuru gelmediğinden”¹⁴⁰ olarak gösteriyordu.

Akşam; 16 Eylül sayısındaki haberinde sadece Hıristiyan ve Frenk mahallelerinin yandığı haberini doğrulamamış ve bazı İslam mahallelerinin de etkilendiğini belirtmesine karşılık “rüzgârın muhalif istikametinden vizan (esme) etmesi İslam mahallatını daha ziyade vikaye (korumuştur) etmiştir”¹⁴¹ demiştir. Atina kaynaklı 15 Eylül tarihli gazetelerin yazdığına göre de İzmir’in dört yönden ateşe verildiği ve yangının genişlemesi ile halkın evlerden çıkararak kendini deniz kenarına attığı haberleştirilmişti¹⁴². Özellikle İzmir’de Rumca çıkan Proedos gazetesinin bilgilerine göre yangın, Basmahane tarafından istasyona yakın olan Ermeni mahallesindeki, Frenk ve Aya Dimitri mahallelerinden ve “Rodon” sokağından başlamış, oradan Frenk mahallesine ve oradan da Rıhtım’a kadar yayılmıştı. Öğrenildiğine göre de alevler ticari kuruluşları, depoları ve rıhtım boyundaki tüm Avrupa kuruluşlarıyla beraber bütün Frenk mahallesini yakmıştı.

Sabah gazetesi de yine 16 Eylül günlü sayısında manşet olarak “İzmir Hariki Amansız Bir Şekil Aldı” başlığını kullanmış, alt başlık olarak “Hasarat Miktarı 100 Milyon Lirayı Tecavüz Ediyor. Amerikalılar Muhterik Olanların Miktarını

1919 İzmir katliamında katkısı bulunduğu Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından verilen karar üzerine idamın uygulandığı belirtilmekte.

136 Akşam; 16 Eylül 1922 “Dört Taraftan Ateş Verilmiş”

137 Akşam; 16 Eylül 1922 “İzmir Yangını Hakkında Son Dakikada Alınan Malumat”

138 Akşam; 16 Eylül 1922 “İzmir Yangını Hakkında Son Dakikada Alınan Malumat” Yangının henüz söndürülemediği daha sonra anlaşılacaktır ama bu telgraf notu nedeniyle bu ilk günlerde yangının 24 saat sürdüğü bilgisi basında yer alacaktı.

139 Akşam; 17 Eylül 1922 “İzmir Yangını Etrafında Boş Gürültüler”

140 Akşam; 17 Eylül 1922 “İzmir Yangını Etrafında Boş Gürültüler”

141 Akşam; 16 Eylül 1922 “İzmir Yangını Nihayet İtfa Edildi”

142 Akşam; 16 Eylül 1922 “Dört Taraftan Ateş Verilmiş”

1000 Kişi Tahmin Ediyorlar"¹⁴³ cümlelerini kullanmıştı. Sabah gazetesi; haberlerini Atina, Roma, Paris ve Londra'dan aldığı haberlerden vermekteydi. Sabah; alt manşette ise, "Cereyan Ermeni Mahallesi'nden çıktı. Büyük ticarethaneler, Amerika konsoloshanesi yandı" dedikten sonra "Elhamdülillah Türk mahallesi bu büyük Amansız dan masum kalmıştır" başlıklarını kullanmıştı.

Sabah; 14 Eylül'de Londra'dan Reuters kaynaklı aldığı haberdeki, yangında hayatını kaybedenlerin olduğu ve Amerikalı doktorların bu sayıyı 1000 kadar verdiği bilgisini de eklemişti. Atina kaynaklı 15 Eylül tarihli haberde ise; yangının Ayanikola mahallesinde başladığı ve Ayafotini mahallesi gibi şehrin en gelişmiş yerlerine yayıldığı bilgisi vardı. İşin ilginç yanı Atina kaynaklı bu haberde Bornova'nın da "tamamıyla" ateşler içinde kaldığının belirtilmesiydi¹⁴⁴.

Sabah gazetesi ayrıca bu sayısında bir gün önce İstanbul'da çıkan Fransızca İstanbul gazetesindeki haberleri yansıtmıştı. "Emin yerlerden" aldıklarını belirttiği İzmir'in yandığı haberi; "İstanbul"a göre kendilerine, 14 Eylül sabahı gelmiş ve haberin ana kaynağını da İzmir'deki "Amerika Muavenet Heyetinin" gece yarısına doğru verdiği belirtilmişti¹⁴⁵. Bu ilk habere göre; bütün Anadolu'nun en canlı, en faal ve en zengin şehrinin yok olduğu belirtilmişti. Yangının çıktığı, Ermeni Mahallesinin Basmahane tarafında ve istasyona yakın ve Rıhtım'a giden bütün büyük geçiş yollarının buradan başladığı da eklenmişti. Tam çıkış yeri olarak da; yangının, Sen Dimitri'ye ve Gül Caddesi tarafıyla Frenk Mahallesi'ne ve oradan da Rıhtım'a yayıldığı ve şehrin mahvolan kısmının da Liman'ın önemini artıran bütün binaları da kargir olan en gelişmiş kısmı olduğunu belirtmişti¹⁴⁶.

İkdam gazetesi de 16 Eylül 1922 tarihli sayısında, "İzmir'deki Yangın Pek Müthiştir" başlığını atmıştı¹⁴⁷. Geniş bir şekilde verilen habere göre yangından etkilenenlerin sayısı 1000 kadar tahmin ediliyordu. Ayrıca yangın gecesinin de çok hasar verdiği ve yanan evlerle birlikte tüm hasarın da 60 milyon dolar yani 100 milyon lira tahmin olunduğu belirtilmişti¹⁴⁸. Bugünkü haberlerde de yangının nedeni hala belli değildi ve ancak "bir tesadüf, rüzgârın bilahare aldığı istikamet, Türk mahallelerini ateşten muhafaza etmişti"¹⁴⁹denmişti. Gazete bu haberi; Amerika ajansından almıştı ve haberler genelde Amerikalılarla ilgiliydi. Buna göre; Amerikalılar şehirden çıkartılıp, Atina'ya sevk edilmişlerdi ve özellikle Frenk mahallesinde birçok Amerikalıya ait bina ve Amerikan konsoloshanesi yanmıştı. Amerikalı bahriyeliler yangın söndürmede görevlendirilmişlerdi.

143 Sabah; 16 Eylül 1922 "İzmir Hariki Amansız Bir Şekil Aldı"

144 Sabah; 16 Eylül 1922 "İzmir Yangınına Daha İyi Mufassal Malumat"

145 Sabah; 16 Eylül 1922 "İstanbul Refikimizin İstihbaratı"

146 Sabah; 16 Eylül 1922 "İstanbul Refikimizin İstihbaratı" Gazeteye göre; Avrupa tebaası kendi hükümetlerinin harp gemilerine alınmış diğer felaketzedelerin bindirilmesi için mevcut bütün gemilere de el konulmuştu.

147 İkdam; 16 Eylül 1922 "İzmir'deki Yangın Pek Müthiştir"

148 İkdam; 16 Eylül 1922 "İzmir'deki Yangın Pek Müthiştir"

149 İkdam; 16 Eylül 1922 "İzmir'deki Yangın Pek Müthiştir"

Londra'dan 14 Eylül günüyle verilmiş haberde; İzmir Limanında bulunan torpedo muhripleri bütün gece projektörlerini rıhtıma doğrultmuşlar ve halkın buldukları yerleri aydınlatmışlardı. Mültecilere imkân çerçevesinde yardım edilmişlerdir. Kordon bölgesindeki bu mültecilerin etrafında Türk nizamiye askerleri bir güvenlik kordonu oluşturmuşlardı¹⁵⁰. Bu rüzgârın yön değiştirmesi haberi Londra kaynaklı olarak yine verilmiş ve “*İşgalden beri ilk defa olarak o günü, cenubi şarki rüzgârı esmekte bulunduğu cihetle alevler garp istikametine tevcih etmiş*” ve bu suretle Türk mahalleleri yangından zarar görmemişti¹⁵¹ denilmiştir.

Gazetenin verdiği haberde, özellikle Amerikalıların mali kayıplarının daha ağır olduğuna ihtimal verildiği de belirtildikten sonra, ticari Tobako Kumpanyası'nın iki milyon tahmin edilen birçok tütün depolarındaki tütünlerini, Standard Comercial'in da küçük deposunu kaybettiği vurgulanmıştı. Amerikan Hristiyan Gençler Cemiyeti ve Fransız okulları ile birlikte Avusturyalı Orozdi Bak ve birçok İngiliz ticarethanelerinin yanmasıyla birlikte hasarın 60 milyon dolar tahmin edildiği belirtilmişti¹⁵².

İkdam gazetesi daha önce İstanbul gazetesinin verdiği ve Sabah'ın da paylaştığı haberi de vermişti¹⁵³. Ayrıca Atina'dan; 14 Eylül günüyle verilen haberde şehrin batı kısmının enkaz halinde yandığı ve Amerika savaş gemisinin de Amerika konsolosunu ve konsolos memurlarını Pireye getirdiği bilgisini de vermişti¹⁵⁴.

Ertesi gün haberler daha ayrıntılı gelmeye başlamıştı. Gazeteler de bunu kendileri de belirtmekteydiler. Akşam gazetesi; 17 Eylül 1922 tarihli sayısında, “*İzmir yangını etrafında boş gürültüler*” manşetli haberinde yangınla ilgili haberlerin, Yunan kaynaklarında nasıl çarpıtıldığını haberleştirmişken¹⁵⁵; yine de “*Yunan Membaanın Haberleri*” başlığıyla, Yunan kaynaklarından aldığını belirttiği 16 Eylül tarihli haberinde; yangının 13 Eylül Çarşamba gününden itibaren devam ederek şehrin büyük kısmını harap ettiğini ve hatta “*Türk mahallelerine de sirayet etmeye başladığını*”¹⁵⁶ haberleştirmişti. Gazete yine Yunan kaynaklarına göre; birçok yabancı vapurun sürekli İzmir'e gelerek, erzak nakli ile birlikte, iç bölgelerden gelen “*muhacirleri*” ve yangından zarar görenleri alıp götürdüklerini belirtmişlerdi¹⁵⁷. Metropolithane ve Aya Fotini Kilisesinin

150 *İkdam*; 16 Eylül 1922 “İzmir'deki Yangın Pek Müthiştir”

151 *İkdam*; 16 Eylül 1922 “İzmir'deki Yangın Pek Müthiştir” Bu cümle; dikkat çekmesi amacıyla diğer cümlelerden daha büyük olarak yazılmıştır.

152 *İkdam*; 16 Eylül 1922 “İzmir'deki Yangın Pek Müthiştir” İkdam'da Atina kaynaklı 14 Eylül tarihli başka bir haberde de; İzmir'den almış oldukları haberde İzmir metropoliti Hrisostomos'un Divan-ı Harp tarafından idama mahkûm edildiği ve idam hükmünün de derhal yerine getirildiği haberi verilmişti. Aynı şekilde (Cosmos) gazetesinin müdürü (Laskaris de) kurşuna dizilmiştir. İstiklal mahkemesine sevk edilenler günden güne çoğaldığı bildirilmişti. *İkdam*; 16 Eylül 1922 “İzmir'de Bir İdam”

153 *İkdam*; 16 Eylül 1922 “İzmir Yangını Hakkında Son Tafsilat”

154 *İkdam*; 16 Eylül 1922 “İzmir Yangını Hakkında Son Tafsilat”

155 *Akşam*; 17 Eylül 1922 “İzmir Yangını Etrafında Boş Gürültüler”

156 *Akşam*; 17 Eylül 1922 “Yunan Membaandan Alınan Haberler”

157 *Akşam*; 17 Eylül 1922 “Yunan Membaandan Alınan Haberler”

yandığı, Basmahane de depo edilmiş savaş mühimmatları üzerine bir merminin düşmesiyle şiddetli bir patlama ile birlikte büyük tahribatın oluştuğı diğer haberlerdendi. Yine bir başka 16 Eylül tarihli Atina kaynaklı haberde de; İzmir'deki yangının "*Türk Mahallesi'ne sirayet ettiği*" belirtilirken özellikle de erzak depolarının yanmış olması nedeniyle açlığın da şiddetle yayılmaya başladığı bildirilmişti¹⁵⁸. Yine aynı gazetede bu kez 16 Eylül tarihli Washington kaynaklı bir haberde de "*Ayan Dairesi Dersaadet fevkalâde komiseri Amiral Mark Bristol*"ün gece yayınladığı telgrafta; İzmir'deki durumun vahim olduğunu ve bundan dolayı da diğer devletlerden İzmir'e yardımda bulunulmasını talep ettiğini, kendisinin de muhacirlere yardım için Amerikan torpidolarını görevlendirdiğini belirtilmişti¹⁵⁹.

Bu konuyla ilgili gazetenin iç sayfalarında ise Paris kaynaklı bir haberde; İstanbul'daki Amerikan temsilcisi Amiral Bristol'ün Amerikan hükümeti tarafından İzmir'deki yardım teşkilatı hakkında müşterek bir plan tertip etmesi için görevlendirildiğini yazmıştı¹⁶⁰. Geniş şekilde İzmir yangını ile ilgili haberlerini vermiş olan Akşam gazetesinin en önemli haberi ise son telgraflar kısmında büyük boy vermiş olduğu; Paris kaynaklı (16 Eylül) haberindeki Cuma günü yani 15 Eylül tarihinde bir Yunan kruvazörünün İzmir'in Türk mahallesinin bombardıman etmesini¹⁶¹.

Tevhid-i Efkâr ise 17 Eylül 1922 sayısında, Nurettin Paşa ile özel İzmir muhabiri Ahmet Kadri'nin yaptığı görüşmeyi sayfalarına taşımıştı¹⁶². İzmir vilayeti askeri kumandanı Nurettin Paşa; "*böyle kıymetli ve şanlı bir ordunun kumandanlığında bulunmakla cidden mesut ve bahtiyarım*" dedikten sonra; ordunun 15.000 Yunan esiri aldığını ve Çeşme'nin kurtarıldığını belirtmişti. Nurettin Paşa İzmir'deki yönetimini durumu ile ilgili de bilgi vermiş ve İzmir'de mülki amirliğin henüz oluşturulmadığını, valiliğe tayin edilen Abdülhalik Bey'in (Renda) de yönetime başlamadığını da eklemiş ve İzmir valiliği ile diğer şehirlerarasında da muhaberata da yeni başladığını bildirmişti. Özellikle Yunanların kaçışları sırasında her şeyi tahrip ettikleri için telgraf ile haberleşmenin onarılması ve yeniden kurulması için birkaç güne ihtiyaç olacağını da eklemişti¹⁶³

Nurettin Paşa konunun burasında, İzmir yangınına değinmiş ve İzmir'in en gelişmiş bölgesini tahrip eden yangının Ermeni kiliselerinden çıktığını, rüzgârın şiddetiyle yangını söndürme ve tahliye işlemlerinin geciktiğini ve süratle genişleyerek, Punta havalisine diğer taraftan Basmahane yönüne doğru ilerlediğini oradan da Rıhtım boyuna indiğini aktarmıştı. Nurettin Paşa

158 *Akşam*; 17 Eylül 1922 "*İzmir'de Açlık*"

159 *Akşam*; 17 Eylül 1922 "*Amerikalıların Muaveneti*"

160 *Akşam*; 17 Eylül 1922 "*İzmir Yangını Hakkında Malumat*"

161 *Akşam*; 17 Eylül 1922 "*İzmir'i Yunan Kruvazörü Bombardıman Etmiş*"

162 *Tevhid-i Efkâr*; 17 Eylül 1922 "*Nurettin Paşa'nın İzmir Muhabirimize Beyanatı- Yunan Bakiyetü'l süyufu da Çeşme'de Esir edildi- İzmir Yangını Ermeni Kiliselerinden Çıktı- Yeniden 15.000 Esir Aldık*"

163 *Tevhid-i Efkâr*; 17 Eylül 1922 "*Nurettin Paşa'nın İzmir Muhabirimize Beyanatı*"

yangının Rum ve Ermeni mahallelerinden sonra Frenk Mahallesi ve oradan Rıhtım üzerine geçtiğini ve Rıhtım ve civarındaki konsoloshaneler, bankalar, postahane, pasaport dairesi vesaire gibi resmi bütün binaları yaktığını da belirttikten sonra rüzgârın yönünü tersindeki Türk Mahallelerini yangından kısmen zarar gördüğünü ve yangının ancak 50 saat sonra söndürülebildiği bilgisini vermişti¹⁶⁴.

Tevhid-i Efkâr; iç sayfasında da yangınla ilgili haberlere yer vermişti. Özellikle “İzmir Yangını Hakkında Resmi Malumat” başlıklı haberde, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa’dan İstanbul’daki TBMM temsilcisi Hamit Bey’e gönderilen telgraf yayımlanmıştı. 14 Eylül 1922 tarihli telgrafta “13 Eylül tarihi akşamında Ermeni Mahallesi’nin birçok noktalarında yangın zuhur ettiği görülmüştür. Askerlerimiz derakib yangının itfasına şitayan olarak 24 saatlik bir gayretten sonra bastırılabilmişlerdir. Ermeni ve Rum Mahalleleriyle Müslüman Mahallesi’nin bir kısmı yanmıştır”¹⁶⁵ denmekteydi. Tevhid-i Efkâr bu haberin hemen altında da daha geniş bir şekilde “İzmir Yangını Hakkında Tafsilat” başlığıyla bir gün önce İzmir’den gelen ve yangınının şahidi olan İngiliz gazetecisi Ward Price’ın İzmir yangını hakkında verdiği izahatı yayımlamıştı¹⁶⁶. Gazete, “bir zamanlar müdafaacı Yunan zabitlerinin mahmuz şıkrıtlarıyla çin çin öten” ancak “şimdi mütevazı bir sükunet hüküm süren” diye nitelediği Pera Palas oteline özel bir muhabir göndererek “Mister Prays” ile görüşmüştü.

Yangından bir gün sonra 14 Eylül Perşembe günü İzmir’den ayrıldığında yangının hala devam ettiğini söyleyen Ward Price; yangının ilk olarak İslam Mahallelerinin binalarının olduğu Tepe’nin limana bakan yamacından başladığını ve 3 kilometrelik bir alanda ilerleyerek, şehrin Hristiyan mahallelerin özellikle şehrin ticaret merkezi olan büyük müesseseler ile ticari depoların yandığını da belirtmişti. Yanan yerlerde oturanların göç amaçlı muhacir olduklarını ve bunların çoğunluğunun yangınla deniz arasındaki ahşap dar alanda kaldıklarını da belirten Ward Price; bazılarının da telaştan ne yaptıklarını bilmeyerek denize atladıklarını da eklemişti. Muhabirin yangının acilen söndürülüp söndürülemeyeceği ile ilgili sorusuna da “Eğer rüzgâr değişmezse yangının kendiliğinden sönebileceğini” ancak “Rüzgâr değişecek olursa şehrin kalan kısımlarının yani İslam mahallelerinin de yanma tehlikesi” ile karşı karşıya kalacağı tahminini yapmıştır. Ward Price ayrıca Rum metropoliti Hrisostomos ve Ermeni piskoposu Toryan’ın idamları hakkında; şehirden ayrıldığında Metropolitlerin idama mahkum olduklarının hatta idam hükmünün de gerçekleştiği yolunda şehirde bazı rivayetlerin olduğunu ancak doğruluğunu araştırma fırsatının olmadığını belirtmiştir¹⁶⁷.

164 Aynı yer,

165 Tevhid-i Efkâr; 17 Eylül 1922 “İzmir Yangını Hakkında Resmi Malumat”

166 Tevhid-i Efkâr; 17 Eylül 1922 “İzmir Yangını Hakkında Tafsilat”

167 Tevhid-i Efkâr; 17 Eylül 1922 “İzmir Yangını Hakkında Tafsilat”

İzmir'in kurtuluşu günlerinde; iki önemli gazeteci olan Yakup Kadri ve Falih Rıfki, gazeteleri İkdam ve Akşam için İzmir'e gelmişlerdi. Yakup Kadri; yazısını yazdığı 13 Eylül'de 3 gündür İzmir'de olduğunu belirtmişti. Buna göre Yakup Kadri; İzmir'e 10 Eylül'de gelmiş ve yazısını 13 Eylül günü yazarak gazetesi İkdam'a göndermişti¹⁶⁸. Falih Rıfki ise; İstanbul'dan 11 Eylül Pazartesi yola çıktığını, 12 Eylül sabahı, Çanakkale'den "Lamartin" ile İzmir'e geçtiğini ve o da yazısını Yakup Kadri'den bir gün sonra; 14 Eylül'de gazetesi Akşam'a gönderdiğini belirtmişti¹⁶⁹. Buna rağmen, bu iki önemli yazarın yazıları aynı günde 22 Eylül 1922 tarihinde İkdam ve Akşam'da yayınlanmıştı. Ayrıca bu iki gazetecinin bu verdikleri bilgiye rağmen yazdıklarından, aynı gün birlikte İzmir'e geldikleri de anlaşılmaktadır¹⁷⁰.

Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) yazısının başlığı "İzmir mektubu" idi ve 13 Eylül günü yazdıkları İkdam gazetesinin 22 Eylül günlü sayısında kendine yer bulmuştu¹⁷¹ Yakup Kadri, yabancı bandıralı körfezdeki vapurları kullanırken Hıristiyanların da İzmir'deki durumu tüm gerçeğiyle anlattıklarını belirtmişti. Bunların içinde İzmir tüccarlarından Elmasyan Efendi isminde bir Ermeni'nin kendisine "Türk askerleri bilahadise ve kemal-i sükun ve intizam ile girdiler. O kadar ki işgalin ertesi günü hepimiz işlerimiz güçlerimiz ile meşgul olmaya başladık. Fakat bir gün sonra Ermeni mahallerinden birinde hissedilen isyan ve ihtilal emareleri ve buna karşı alınan tedbirler hayat-ı tabiiyeye hanel verdi" dediğini aktarmıştı. Yakup Kadri'ye göre, Elmasyan Efendi "General Torkum isminde bir Ermeni ihtilalcisinden bahsetti. Bu adam epeyce zamandan beri İzmir'de dolanıyor ve Ermeni milletini birtakım maceralara sevk etmeye çalışıyordu. Bizim murahhasa bu herifi başımızdan defetmek için birçok defalar hem Stiridyadis hem hükümeti nezdinde birçok teşebbüslerde bulduk fakat hiçbir cevap alamadık. İzmir'in Türk ordusuna teslimi mevzubahis olduğu güne kadar Torkum buradaydı. Bazıları işgalinden bir gün evvel atına binip Urla taraflarına doğru gitti."¹⁷² sözlerini söylemişti.

Yakup Kadri; "Tam bu sırada başımızı şehre doğru çevirir çevirmez onun bir ucundan yanmakta olduğunu gördük¹⁷³.... Ertesi sabah İzmir rıhtımına çıktığımız zaman sinsi sinsi hala devam ediyordu. Akşama doğru şehrin birkaç noktası daha tutuştu ve büyük bir süratle Kordon boyunca arka tarafına istila etti. Gece saat 9'da İzmir'in yarısı alevler içinde idi. Ve Rıhtım, Punta'dan ta Gümrük önüne kadar yangından kaçan kalabalıkla bir mahşer yerine dönmüştü. İşte o zaman gördüm, Türk askerleri hep Rum ve Ermeni'den müteşekkil bu perişan kalabalığı kendi süngülerinin himayesinde

168 Yakup Kadri; "İzmir Mektubu-"İzmir Şehri İstirdat Olunduktan Sonra- İzmir'in İlk İrtibatı-Yangından Evvel ve Sonra" İkdam; 22 Eylül 1922.

169 Falih Rıfki "İzmir'de 4 Gün, İzmir Mektupları" Akşam 22 Eylül 1922.

170 Falih Rıfki ve Yakup Kadri, bir iki gün içinde İzmir'de bulunan Mustafa Kemal Paşa ile de mülakat yapıp gazetelerinde yayınlatacaklardır.

171 Yakup Kadri; "İzmir Mektubu- İzmir Şehri İstirdat Olunduktan Sonra- İzmir'in İlk İrtibatı-Yangından Evvel ve Sonra" İkdam; 22 Eylül 1922.

172 Yakup Kadri; "İzmir Mektubu- İzmir Şehri İstirdat Olunduktan Sonra- İzmir'in İlk İrtibatı-Yangından Evvel ve Sonra" İkdam; 22 Eylül 1922. Aynı bilgiyi Falih Rıfki da verecektir.

173 3 satır sansür var.

muhafaza altına alıyor, denize düşmelerine veyahut mütemadiyen işleyen otomobiller altında ezilmelerine mani olmaya çalışıyordu. Bu Türk askerleri ki ta Afyonkarahisar'dan İzmir'e kadar geçtikleri bütün yollarda hep kendi köylerinin, kendi kasabalarının, kendi şehirlerinin yandığını ve bu himaye ettikleri insanların cinsine mensup kimselerin eliyle yandığını görmüşler ve bilmişlerdi. Asla hayatımın sonuna kadar bu manzarayı asla unutmayacağım¹⁷⁴..... İzmir yangını birçok kullü kallere (dedikodu) sebebiyet verecektir. Fakat bu yangının Manisa, Kasaba, Alaşehir, Salihli yangınlarından hiç farkı yoktur. Düşmanın çekilirken her tarafı yaktığını biliyoruz. İzmir şehri de nihayet bu akıbete uğramıştır¹⁷⁵.... Bu badirenin önünü almak mümkün mü idi? Hiç zannetmiyorum. Zira 14 gün zarfında 400 kilometrelik yol kat eden 200.000 kişilik bir düşman ordusunu mahv ve perişan ederek bir yıldırım sürati ile İzmir'in içine giren ordumuzun, henüz soluğunu almadan inzibat teşkilatını bir anda tesis etmesine imkan ve ihtimal yoktu. Hususi ile 3 senelik Yunan İdaresi burada bütün eski Türk İdaresi şemalarını büsbütün ortadan kaldırmış ve onun bir hükümet teşkilatının esaslarını temin edebilecek vesaiti tamamı ile imha etmişti. Bütün Aydın vilayeti elimize harap ve hali bir kıta halinde bırakıldı. Burada her şey yeniden yapılmaya hatta her şey yoktan yaratılmaya muhtaçtır. Tıpkı Büyük Millet Meclisi hükümeti ve Büyük Millet Meclisi ordusu gibi ve onları yapanlar muhakkak bunu da yapacaklardır." ¹⁷⁶ demişti.

Falih Rıfki'nın yazısı da Akşam gazetesinin 22 Eylül 1922 tarihli sayısında yayımlanmıştı. Falih Rıfki 'nın (Atay) İzmir'den yangından bir gün sonra 14 Eylül gününde Karşıyaka'dan yazdığı ve gazetesine gönderdiği mülakatında; İzmir'de olanları anlatırken yangına da değinmiştir¹⁷⁷ "İzmir'de 4 gün İzmir Mektupları" adıyla 4 sütuna yayınlanan yazısında Falih Rıfki; İzmir'e geldiğinde vapurdaki Türklerin durumunu, onların ağzından tek söz olarak "İzmiri yakamamışlar" cümlesinin çıktığını belirttikten sonra "ancak bu fikrimizde ne kadar hata ettiğimizi sonra anladık" cümlesiyle anlatmıştı.

Falih Rıfki; İzmir'e geldiğinde karaya ancak ertesi gün çıkabilmişti. Vapurdaki bir Ermeni zengininin "başımıza bunlar hep Torkum'un yüzünden geldi." dediğini ve Yunanlılar mukavemet teşkilatı yapması için onu 2 ay önce buraya getirdiklerini aktarmıştı. Falih Rıfki; yine aynı kişinin, canı malı İzmirli olanlar olarak, Yunan İstergiyadis'ten Torkum'u İzmir'den göndermesini istediklerini ama bir türlü yapılmadığını ve tüm cinayetlerin başında onun adamlarının olduğunu anlattığını belirtmişti¹⁷⁸.

174 4 satır sansür var.

175 5 satır sansür var.

176 Yakup Kadri; "İzmir Mektubu- İzmir Şehri İstirdat Olunduktan Sonra- İzmir'in İlk İrtibatı-Yangından Evvel ve Sonra" *İkdam*; 22 Eylül 1922.

177 Falih Rıfki "İzmir'de 4 Gün, İzmir Mektupları" *Akşam* 22 Eylül 1922. Falih Rıfki; mektubunu, Karşıyaka'da Kral Konstantin'in evinin penceresinden, İzmir'in yangın ve duman bulutları içinde yazdığını belirtmişti.

178 Falih Rıfki "İzmir'de 4 Gün, İzmir Mektupları" *Akşam* 22 Eylül 1922. Falih Rıfki Başkumandan Paşa ve Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'nın Kordon boyunda iki binada oturduklarını da belirtmişti. İkisinin, ilk binanın iç salonunda harita başında konuştuklarını ekledikten sonra, ordunun bu savaşa Başkumandanlık Savaşı adını verdiğini öğrendiğini bildiriyor.

Falih Rıfki; "Otomobille Karşıyaka'ya bir gezinti yapıyorduk. İstasyon ve bütün sokaklar, Yunan ordusunun enkazı ile dolu idi. Şapkalar, pabuçlar, asker esvapları, kırılmış arabalar, yanmış otomobiller arasından yolu bulup geçmek imkânsızdı. Belli ki Yunanlılar denize bile dökülemediler. Müttefik zannettikleri deniz bilakis onların önüne Yunanistan yolunu kapayan müthiş bir set gibi çıktı" dedikten sonra yangınla ilgili şu bilgileri vermişti. "Karşıyaka'dan dönerken birdenbire İzmir'de büyük bir yangın çıktığını gördük. Kordon boyunun arkası alev ve dumana boğulmuştu. Karargâha geldiğimiz zaman, sahil yangından kaçan kadın, erkek binlerce halk ile dolu idi. Karargâh teessür içindeydi. Yangını söndürmek için bütün asker ateşle boğuşuyordu. Fakat ara sıra duyulan büyük infilaklar, felaketin ehemmiyetsiz olmadığını gösterdi. Şüphesiz şimdiye kadar telgraflardan öğrenmişsinizdir. O gün, o gece, ertesi gün, ertesi gece, İzmir'in yarısı, gündüz kara ve beyaz dumanlar; gece kızıl ateşler içinde yandı. Alev bir kiliseye dokunduğu vakit bir zelzele olmuş gibi sarsılıyorduk. Karşıyaka'dan Hükümet Konağı'na ancak 3ncü gün gittim. Vali Mustafa Abdülhalik Bey, yangının sönmek üzere olduğunu söyledi. Şehir haritasına baktık bizzat. İzmir şehrinin yarısı yanmıştı. Fakat Kordon boyunun bilhassa ikametgâhlar bulunan tarafında yarıdan fazla binalar kurtulmuştu. Yangında birçok İslam serveti mahvoldu fakat dağ üstüne tesadüf eden ve şehirden ayrı gibi duran Mahalle yanmamıştır. Şehirlerinin yanışına dilhun olmakla beraber Müslüman İzmir Zafer'in heyecanını kaybetmemiştir. Bütün sokaklarda bayraklar sarkıyordu. Ahali yakalarında rozetleri ile asker arasında dolaşüyor, harabeler arasından geçerken ekseriya yarım yanmış Türk bayraklarına tesadüf ediyorduk. Sokakların enkazı yanan Türk bayraklarıyla donanmış bir halde idi."¹⁷⁹

Sonuç

İzmir yangını; bu yıl 100.yıldönümünde hala tartışılmaya devam etmektedir. Elbette yangını çıkaranların kimliği o milletin tümüne yansıtılamaz. Ancak olayların öncesinde Mondros Ateşkesi sonrasındaki gelişmeler, İzmir'de sıkıntılı günlere neden olmuştu. Yunan devletinin büyük emperyalist devletlerin maşası olarak İzmir'e işgale gelmesi, büyük bir infiale neden olacak ve Mustafa Kemal Paşa'nın da Anadolu'da milli harekâtı örgütlerken "halkın içinden gelen bir tepki" olarak "kuova-yı milliyenin" temelini oluşturacaktı. Devletlerin kendi çıkarları için başka ülke içindeki toplumsal yapıyı nasıl yerle bir ettiklerini ve bunun sonucunun da sadece o topraklara zarar verdiğinin en açık göstergesidir İzmir'in işgali ve sonrasındakiler..

İzmir'in ekonomik ve kültürel hayatına büyük zarar verecek olan İzmir yangınının öncesi ve sonrasının değerlendirildiği yazımızda özellikle bazı saptamalar önem kazanmaktadır.

179 Falih Rıfki "İzmir'de 4 Gün, İzmir Mektupları" Akşam 22 Eylül 1922. Falih Rıfki; Hükümet Konağında, İzmir'e yürüyen ordunun kumandanı Nurettin Paşa'yı gördüğünü ve onun kendisine sahilde toplanan halk kalabalığını göstererek; "Bu kalabalıkları yağmadan, açlıktan koruyan şu asker, kendi köylerinin harabeleri içinden geldiler. Kendi kardeşlerinin cesetlerine bastılar. Hangi Ordu, katillerinin karşısında sükûnetini bu kadar şefkat ve muhafaza edebilir." Dediğini de eklemiştir.

İzmir yangının çıktığı 13 Eylül 1922 tarihinden hemen bir gün sonra yangın haberlerinin Batı basınında çıktığı görülmektedir. Özellikle Reuters kaynaklı İngiliz merkezli haberlerin İngiltere ve Amerikan basınında etkili olduğu da bir gerçektir. Bu kaynaklı haberlerin Türk basınında da başlangıçta kullanıldığı görülmektedir. Yangının Türk basınına düştüğü 15 Eylül sonrası birkaç günün değerlendirilmesi bile bazı önemli sonuçları ortaya çıkarmaktaydı.

En önemli konu Batı basınında da olan “yangının rüzgârın yönünün değişmesi ile sahile doğru genişlediği” ve “rüzgâr değişmeseydi yangının Türk mahallelerine de yayılacağı” bilgilerinin daha ilk gün yansımalarında nerdeyse tüm haberlerde olduğunun görülmesidir. O dönem Atina ve Reuters kaynaklı olan haberlerde olan bu bilgiler, Türk basınında da aynen kullanılmıştır. Hatta yangının başladığında İzmir’de olan bir İngiliz gazeteci Ward Price’nin de aynı konuyu dile getirmesi önemlidir. Aslında bu “rüzgârın yönünün değişmesi” konusu bile yangının kimlerin çıkartmadığına önemli bir kanıt olması gereklidir. Ayrıca yine Atina kaynaklı ve Türk basınında kullanıldığını gördüğümüz bir başka konu; daha ilk günlerde yangının kısmi de olsa Türk mahallelerini de etkilediğinin verilmesiydi.

İncelediğimiz basında yangın haberinin ancak 2 gün sonra 16 Eylül’de sayfalara yansıdığı görülmektedir. Sadece İstanbul’da Yunan ve bazı Rum gazetelerinden 15 Eylül’de olaydan söz etmesiyle, bir iki Türk basının da bu gazetelere dayanarak kısa olarak geçtikleri İzmir yangını haberleri; 16 ve 17 Eylül günlü gazetelerde kendine ayrıntılı yer bulmaya başlayacaktı. Zaten büyük zafer sonrası hızla İzmir’e kendi muhabirlerini yollamaya başlayan gazeteler aynı zamanda nerdeyse tüm dış basının özel muhabirlerinin de İzmir’de olmasıyla birlikte haber alma konusunda sıkıntı yaşamamıştı. Tek sıkıntı Yunan ordusunun geri çekiliş sırasında verdiği tahribat ile postaların ve telgraf hatlarının kullanılamaz durumda olmasıydı.

İncelenen 3 günlük süreçteki tanıklıkların da çok değerli olduğu önemlidir. Özellikle Falih Rıfkı ve Yakup Kadri’nin yazdıkları daha yangının devam ettiği bir sürede yazılmış olması açısından ayrı bir değeri vardır. Özellikle İzmir yangını konusunda 1923 yılındaki baskısıyla kullandığımız dönemin İzmir İtfaiye Örgütünün Avusturyalı Müdürü Greşkoviç’in yangın raporu, en önemli belge olarak hala önemini korumaktadır. Bu raporun bizim verdiğimiz gibi aynı şekilde gazetelere de yansması oldukça değerlidir. Yangının bazı gazetelerde 24 saat sürdüğü ve söndürüldüğü bilgisinin de Fevzi Çakmak Paşa’nın yayımladığı bildiriden kaynaklandığı görülmektedir. Yine İtfaiye Müdürü ve 2. Müdür Yunan tebaasından komutanın da belirttikleri üzere yangının tam söndürülmek üzereyken yeniden güçlenmesiydi.

Eldeki önemli birincil kaynakların değerlendirilmesiyle yangının nasıl çıktığı ve kimlerin sorumlu olduğu ortadayken, yıllardır bu konuda bilgi sahibi olunmadan belli amaçlar çerçevesinde İzmir yangını bir siyasal araç

olarak kullanmaya çalışanların varlığı, bilimsel olarak konuyu sorunlu hale getirmektedir.

Bu nedenle İzmir yangının hemen sonrasında Batı ve Türk basınına nasıl yansıdığına değerlendirilmesi konuya bir nebze katkı sağlayacaktır. Bilimsel veriler ışığında özellikle yangına müdahale eden İtfaiye müdürünün raporunun daha ilk günler ve aylarda basına yansımalarıyla birlikte İzmir yangınında kimin sorumlu olduğuna dair önemli bir kanıt içerdiği de bilinmelidir.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

Akşam

Anadolu

Hâkimiyet-i Milliye

Hizmet

İkdam

İkdam

İleri

Sabah

Tevhid-i Efkâr

The Manchester Guardian

Vakit

Yenigün

Zaman

II. Kitaplar

Anadolu' da Yunan Zulüm ve Vahşeti, 3.Cilt, Matbuat Müdüriyyet-i Umumiyyesi Yayınları, Ankara, 1338.

ARIKAN; Zeki, *İzmir Basın Tarihi (1868 - 1938)*, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova - İzmir, 2006.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar' da ve Anadolu' da Yunan Mezalimi I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar' da ve Anadolu' da Yunan Mezalimi II, Başbakanlık Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl. 41, Sayı: 93, (Ocak 1992).

- Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Cilt 13. Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004.
- BENOİST-MECHIN, *Mustafa Kemal Bir İmparatorluğun Ölümü*, Çeviri: Zeki Çelikkol, Bilgi Yayınevi, 3.Basım, Mayıs 1999.
- BERBER, Engin; *Sancılı Yıllar: İzmir, 1918 - 1922: Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yayınları, Ankara, 1997.
- DOBKİN, Marjorie Housepian; *İzmir 1922 -Bir Kentin Yıkımı*, Cev: Atilla Tuygan, Belge Yay., İstanbul, 2012.
- ELMACI; Mehmet Emin, *İttihat Terakki ve Kapitülasyonlar*, Homer Yayınları, İstanbul, 2005.
- ELMACI; Mehmet Emin, *Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kamuoyunda Tanınması (1911-1919)*, ATAM Yayınları, Ankara, 2022.
- ELMACI, Mehmet Emin; *Bir Semt Bir Bina: NATO Binası, Amerikan Koleji'nden Kızılçullu Köy Enstitüsü'ne*, APİKAM Yayınları, İzmir, 2013.
- ESİRKIŞ, Neşe; *İzmir Yangınları (XVIII. Asrın Ortalarından 1922'ye Kadar)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul-2019.
- GEORGELİN, Herve; *Smyrna'nın Sonu, İzmir'de Kozmopolitizmden Milliyetçiliğe*, Çev. Saadet Özen, İstanbul, Birzamanlar Yayıncılık, 2008.
- GILES, Milton; *Kayıp Cennet Smyrna 1922 Hoşgoru Kentinin Yıkılışı*, Çev.: Esra Aktuğlu, Şenocak Yay., İzmir, 2009.
- GÜRER, Turgut; *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, Cepheden Meclise Büyük Önder İle 24 Yıl*, 5. Baskı, Gürer Yayınları, İstanbul, 2007.
- HALİDE EDİP; *Yunan Mezalimi*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1970.
- HOCAOĞLU; Mehmed, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, Bereket Yayınları, İstanbul, 1985.
- İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Jandarmanın Kumandanlığının ve Osmanlı Komisyonu Reisinin Raporları*, Askeri Basımevi, İstanbul, 1335.
- İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Neşriyat*, Askeri Basımevi, İstanbul, 1335.
- İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik olarak Makamat-ı Askeriyeden Mevrut Raporlar*, Askeri Basımevi, İstanbul, 1335.
- İzmir Sigortaları İtfaiye Kumandanı Mösyö Greşkoviç'in İzmir Büyük Yangını Hakkındaki Raporudur*. İstanbul: Hasan Tabiat Matbaası, 1339. [1923]
- İzmir ve Müllhakatı ile Civarında Yunan İşgalinden Mütehaddis Fecayi Hakkında Vürud Eden Raporlar ile Bazı Muharrerat*, Hilal Matbaası, İstanbul, 1335.

- MARTAL, Abdullah; *Belgelerle Osmanlı Döneminde İzmir*, Yazıt Yayınları, İzmir, 2007.
- Orta Anadolu' da Yunan Mezalimi*, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1337.
- QUATAERT; Donald, *Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş (1881-1908)*; Çeviren; Sabri Tekay, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- RAİF NEZİHİ; *İzmir'in Tarihi*, Hazırlayan ve Tamamlayan; Erol Üyepazarcı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2001.
- SCHALK; Ellery, *The Construction of the Smyrna-Aydın Railway In Southwestern Anatolia. 1836-1866.*, Degree Of Arts University Of Texas At El Paso, 1975.
- Süvari Yüzbaşı Ahmed, Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele*, Yayımlayanlar: İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci, Akademi Kitabevi, İzmir, 1993.
- TACALAN; Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken Hasan Tahsin*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- TAYLA; Mustafa, *Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi, Bursa Vilayetinde Yaşanan Acıların Dökümanter İncelemesi*, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Ankara, 2001.
- SMYRNELİS, Marie- Carmen; *"Yangın, Bir Yaşam Modelinin Sonu"*, *İzmir 1830-1930 Unutulmuş Bir Kent mi? Bir Osmanlı Limanından Hatıralar*, der. Marie-Carmen Smyrnelis, çev. Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- SMYRNELİS, Marie- Carmen; *İzmir 1830-1930 Unutulmuş Bir Kent mi? Bir Osmanlı Limanından Hatıralar*, der. Marie-Carmen Smyrnelis, çev. Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- TURAN; Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, ATAM Yayınları, Ankara, 2006.
- Türkiye'de Yunan Fecayi*, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1338.
- TÜRKMEN; Zekeriya, *Devlet Merkezine Gönderilen Raporlara Göre Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Berikan Yayınevi, İstanbul, 2016.
- UMAR; Bilge, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1974.
- YALAZAN; Talat, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi*, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1994.

III. Makaleler

AKYILDIZ; Ali, "Osmanlı Anadolu'sunda İlk Demiryolu: İzmir-Aydın Hattı (1856-1866)" *Çağını Yakalayan Osmanlı; Osmanlı Devleti'nde Modern Haberleşme ve Ulaştırma Teknikleri*" Editörler: Mustafa Kaçar- Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCIA Yayınları, İstanbul, 1995.

FALİH RIFKI "İzmir' de Hayat" *Akşam* 23 Eylül 1922.

FALİH RIFKI "İzmir' de 4 Gün, İzmir Mektupları" *Akşam* 22 Eylül 1922.

GÖKDEMİR, Oktay; "Fransız Kaynaklarının Işığında 1922 İzmir Yangını" *ÇTTAD*, VI/15, (2007/Güz).

GÖKTÜRK, Turgay Bülent; "Amerikan Basınında İzmir Yangını ve Yangın Sonrası Durum (Eylül-Aralık 1922)," *ÇTTAD*, XII/24, (2012/Bahar).

İLHAN, Cengiz; "Kurtuluş Günlerinde İki Görüşme", *İşgal'den Kurtuluş'a İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Cumhuriyet Gazetesi İmecesesi*, İstanbul, 2007.

KIRIŞMAN, Mustafa; "Fransız Basınında İzmir Yangını Üzerine Bazı Değerlendirmeler," *ÇTTAD*, X/22 , (2011/Bahar).

KOLOĞLU, Orhan; "Batı Basınındaki Haber ve Yorumlarla İzmir Yangınının Ardındaki Gerçek" *Popüler Tarih*, Eylül 2003.

ÖZCAN, Orhan; "İngiliz Basınında İzmir Yangını ve Mülteci Sorunu (Eylül 1922)" *ÇTTAD*, Yıl 2015, Cilt 15, Sayı 31.

TERMINASSIAN, Anahide; "Ermeniler: Küçük Bir Cemaatin Dinamizmi", *İzmir 1830-1930 Unutulmuş Bir Kent mi? Bir Osmanlı Limanından Hatıralar*, der. Marie-Carmen Smyrnelis, çev. Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

YAKUP KADRİ; "İzmir Mektubu-"İzmir Şehri İstirdat Olunduktan Sonra- İzmir'in İlk İrtibatı- Yangından Evvel ve Sonra" *İkdam*; 22 Eylül 1922.

Extended Abstract

Greece; shortly after entering Izmir on May 15, 1919; He saw that the situation would take a troublesome process and realized that the situation was getting more difficult for him, especially after the military failures against the “National Operation” in Ankara.

The Greek State, which decided to play the last trump cards in their hands, had announced that the “Ionian State” would be established in Izmir with the declaration of Stergiadis, who had previously looked coldly at this project, dated July 30, 1922. Newspapers also saw this issue as a “declaration of self government in Izmir” by giving Paris-based news.

Later, at the end of July, at the beginning of August, the Greeks reported to the newspapers; There were reports that they applied to the great states and demanded that they be allowed to occupy Istanbul as well.

August September 30, 1922, the Turks won a great victory and their commander-in-Chief Mustafa Kemal Pasha; 1 September 1922, the BMM Army issued a statement; “Armies! Your first destination is the Mediterranean. Forward” had given his historic order. Upon this order, the Turkish army quickly entered Izmir on September 9 and the liberation of Izmir was achieved.

Before and after the entry of the Turkish army into Izmir, the perspective of the newspapers in the press was important. The Turkish army had entered Izmir in an orderly manner and had taken back the administration. However, on September 13, a big fire broke out on the Alsancak side of Izmir and turned everything upside down.

The first information about the emergence of this fire in Izmir was from Greek newspapers. This one-sided information of Greek origin had begun to spread to the world by the British Reuters Agency. In this information, it was generally stated that the fire was started by the Turks. However, the most important thing was to explain that the fire started to spread to the coastal areas due to the wind.

Later, information from French sources began to arrive. Turkish journalists also reported from Izmir. The information had changed now. It turned out that the fire was not started by the Turks, on the contrary, it was tried to put out by the Turks.

In this article, it is explained how the Izmir fire was reflected in the local press, how it broke out and how it was tried to be extinguished.